

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Michaela Cinegrová

Konformita a rizikové chování na 1. stupni ZŠ

Olomouc 2021

Vedoucí práce: Mgr. Simona Dobešová Cakirpaloglu Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Simony Dobešové Cakirpaloglu Ph.D. a použila jsem uvedené zdroje v seznamu literatury.

V Olomouci dne 26. 4. 2021

.....

podpis

Poděkování

Velice děkuji Mgr. Simoně Dobešové Cakirpaloglu Ph.D. za pomoc při nesnázích, cenné rady, nesmírnou ochotu a vstřícný přístup při zpracovávání mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	3
1 Sociální skupina	5
1.1 Vymezení pojmu.....	5
1.2 Dělení sociální skupiny	5
1.3 Skupinová struktura	6
1.3.1 Skupinové normy.....	7
2 Charakteristika mladšího školního věku.....	9
2.1 Kognitivní procesy v mladším školním věku.....	10
2.2 Emoce v mladším školním věku	11
2.3 Vývoj morálky.....	12
2.4 Rozvoj sebepojetí a sebehodnocení.....	14
2.5 Kolektiv a vztahy.....	15
3 Konformita	17
3.1 Vymezení pojmu.....	17
3.1.1 Nekonformista.....	18
3.2 Informativní a normativní příčiny konformity.....	19
3.2.1 Typy konformity	20
3.3 Faktory ovlivňující konformitu	23
3.4 Konformita v mladším školním věku	25
4 Přehled vybraných výzkumů konformity.....	27
4.1 Experimenty Muzafera Sherifa.....	27
4.2 Výzkum Solomona E. Asche	28
4.3 Výzkum Richarda Crutchfielda	29
4.4 Výzkum Santora, Messerveye a Kusumakara.....	30
4.4.1 Vrstevnický nátlak	30
4.4.2 Popularita	30
4.4.3 Vrstevnická konformita	30
4.4.4 Konformita k autoritám.....	31
5 Rizikové chování	32
5.1 Terminologické vymezení pojmu	32
5.2 Teorie příčin vzniku rizikového chování	34
5.2.1 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování	35
5.3 Rizikové chování v mladším školním věku.....	35
5.3.1 Šikana	36
5.3.2 Kyberšikana	39

5.3.3	Záškoláctví	40
5.3.4	Krádeže	40
5.3.5	Další projevy rizikového chování	41
6	Přehled vybraných výzkumů rizikového chování	42
6.1	Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu	42
6.2	České děti v kybersvětě	43
6.3	Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)	43
7	PRAKTICKÁ ČÁST	44
7.1	Předmět výzkumu	44
7.2	Cíl výzkumného šetření	44
7.3	Metoda a průběh výzkumného šetření	45
7.3.1	Dotazník	46
7.4	Zpracování dat	50
7.5	Vyhodnocení dat	51
7.5.1	Popis výzkumného souboru	51
7.5.2	Vzájemné vztahy mezi jednotlivými oblastmi	54
7.5.3	Porovnání výsledků mezi dívkami a chlapci	58
7.6	Diskuse	59
7.7	Limity práce	63
8	Souhrn	65
	Závěr	70
	ZDROJE	71
9	Seznam příloh	76

Úvod

Hlavním tématem diplomové práce je konformita a rizikové chování na 1. stupni ZŠ. Teoretická část práce se bude zabývat teoretickými východisky těchto dvou témat, tedy konformitou a rizikovým chováním, jejich charakteristikou a tématem mladšího školního věku.

S tématem konformity se setkává každý z nás téměř denně. U žáků mladšího školního věku je tlak kolektivu běžnou součástí jejich každodenního života, především v rámci povinné školní docházky. Rizikové chování a jeho projevy bývají častěji spojovány s žáky staršího školního věku. Nicméně i jednotlivé projevy rizikového chování, jako je např. šikana, kouření, či projevy krádeží, se mohou objevovat i u žáků na 1. stupni ZŠ a nemusí být vždy výjimkou.

Cílem diplomové práce je zjistit míru výskytu rizikového chování na 1. stupni běžných základních škol v České republice, společně s mírou výskytu konformity u těchto žáků, a vzájemné působení a ovlivňování těchto dvou oblastí.

Výzkumná část bude spočívat v kvantitativním výzkumném šetření, metodou uzavřeného dotazníku. Dotazník byl z důvodu mimořádné pandemie Covid-19 proveden online formou, pomocí oslovení ředitelů jednotlivých škol o zaslání dotazníku žákům v rámci jejich „online výuky“, a také oslovení jejich rodičů. Výzkum byl proveden u žáků 5. tříd 1. stupně ZŠ, kteří mají již určitý stupeň rozumové vyspělosti, potřebný pro výzkumné šetření.

Konformita i rizikové chování jsou stále aktuálním tématem u českých dětí a mládeže. Rizikové chování zahrnuje širokou škálu projevů, kterou odlišní autoři definují různě. Pro obsah této diplomové práce byly vybrány takové projevy rizikového chování, které se nejvíce vyskytují ve školství. Především zahrnují šikanu a kyberšikanu, dále pak záškoláctví, krádeže a další formy rizikového chování, které se u dětí na 1. stupni vyskytují v menší míře. V rámci celé práce je odkazováno k problematice tzv. středního školního věku, konkrétně se zaměřením na žáky pátých tříd.

Výzkumné šetření oblasti rizikového chování bývají zaměřena na skupinu adolescentů v širším věkovém rozpětí. Jako autorka práce a zároveň studentka oboru Učitelství 1. stupně ZŠ a speciální pedagogiky jsem se rozhodla zaměřit na zkoumání této problematiky u tzv.

„začínajících“ adolescentů, tedy mladých adolescentů. Věkové rozpětí 5. tříd bývá tradičně dané pro 10 a 11 let. Právě období 11 let je obdobím začínající rané adolescence.

1 Sociální skupina

1.1 Vymezení pojmu

Sociální skupinou se obecně v sociální psychologii rozumí daný počet jedinců, mezi kterými existuje určitý vztah, tedy je mezi nimi utvořen funkčně propojený celek. Zároveň se ale od pojmu sociální skupiny odlišuje seskupení jedinců, kteří mají například společný zájem, ale neutváří společně již zmiňovaný funkčně propojený celek. V tomto případě se jedná např. o seskupení (tzv. agregáty, kdy určitý počet lidí vykonává stejnou činnost či je spojuje nějaká situační okolnost, např. seskupení v čekárně u doktora) nebo sociální kategorie (jedinci, kteří mají nějaký společný znak, např. věk). Funkčně propojeným celkem se rozumí určitá charakteristika vztahů ve skupině, kterou řada autorů uvádí rozdílně, však základním znakem skupiny je vnímání a považování se za skupinu a interakce mezi jejich členy. (Lovaš, in Výrost a kol.,2019).

Další, přesnější definici, uvádí *„manželé Sherifovi, podle nichž je skupina „sociální jednotka, která sestává z počtu individuí, která zaujímá vztahy jeden k druhému ve více či méně definovaném statusu a roli a která udržuje soubor hodnot nebo norem regulujících chování individuálních členů, alespoň v záležitostech týkající se skupiny.“* (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol., 2019 cit. podle Nakonečný, 1970, s.292)

1.2 Dělení sociální skupiny

Z hlediska dělení skupin je nejzákladnější dělení na skupiny malé, střední a velké.

- Malá skupina je charakterizována malým počtem členů, zpravidla se horní hranice pohybuje okolo 30 osob.
- Střední skupina je dále stanovena k horní hranici asi 150 osob, s tím že jedinec už je limitován utvářením vztahů s ostatními členy.
- Velká skupina nemá přesné ohraničení počtu členů.

(Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019)

Ve své diplomové práci se budu zabývat především malou sociální skupinou, jelikož se zaměřuji na běžnou třídu v základní škole. Konkrétně na žáky pátých tříd na prvním stupni ZŠ. Škola jako taková se už považuje za střední skupinu, třída se však svým počtem žáků

řadí ještě do malé skupiny - i když někteří autoři by v tomto případě hovořili již o přechodu mezi malou a střední skupinou, jak uvádí Helus (2018).

Mezi hlavní znaky malé sociální skupiny patří:

- Uspořádaná sounáležitost členů skupiny – každý ve skupině má své postavení
- Tendence k sebeorganizování
- Sdílené cíle a hodnoty
- Skupinová identita

(Helus, 2018)

Mimo dělení skupin podle velikosti můžeme dále dělit malé sociální skupiny na několik dalších. Z hlavních dalších dělení se jedná o tyto čtyři základní dělení, a to:

- Primární X sekundární – primární malou skupinou je skupina prvotní, nejčastěji uváděným příkladem je rodina. Oproti tomu sekundární skupina není prvotní a je vytvořena za určitým účelem, k plnění různých funkcí.
- Formální X neformální – formální skupiny jsou oproti neformálním řízeny z vnějšku stanovenými zásadami, často od většího organizačního celku. U neformálních skupin se jedná především o mezilidské vztahy.
- Prosociální X asociální – prosociální skupiny se často uplatňují v politické oblasti, náboženské, kulturní, sportovní či jiné. Jedná se o skupinu, kterou charakterizuje zájem o společnost, dobro společnosti a prosazování nadosobních hodnot. Asociální skupiny jsou opakem a jedná se o skupiny např. gangů apod. Charakteristický pro tuto skupinu je negativní vztah k okolí a projevy agresivity, vandalismu, různé deviace, kriminalita apod.
- Homogenní X nehomogenní – homogenní skupiny jsou složeny z členů stejných kritérií. Nehomogenní skupiny jsou naopak skupiny složeny z různých, odlišných členů.

(Helus, 2018)

1.3 Skupinová struktura

Ve skupině rozlišujeme tzv. strukturu skupiny, která je vzorcem vztahů mezi členy ve skupině. Patří sem:

- Pozice – chápána jako místo/umístění člena v dané skupině
 - Status – který je oceněním této pozice ve skupině
 - Prestiž – ve své míře tvoří podstatu statusu
 - Sociální role – spojena s danou pozicí, na základě soc. role se tak vytváří určitá očekávání od daného jedince
 - Sociální norma – forma chování, která je očekávaná, předeepsaná. Je charakteristická pro velké skupiny.
 - Skupinová norma – dá se považovat za součást sociálních norem, ale je zaměřená spíše na malé skupiny a její forma bývá konkrétnější. Pomocí skupinových norem bývají regulovány vztahy uvnitř skupiny.
- (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019)

1.3.1 Skupinové normy

Z hlediska zaměření na malé sociální skupiny, ke kterým se skupinové normy řadí, uvádím více základních poznatků z této problematiky.

Ve skupině se vytváří určitá obecná pravidla, které mimo jiné dále specifikují akceptovatelné způsoby chování členů skupiny. Tato pravidla označujeme právě jako skupinové normy. Normy se zpravidla vztahují na všechny členy skupiny, nebo její část. Obecně se dají skupinové normy definovat jako určitá očekávání, na jejichž základě je stanoveno, jak se mají chovat členové konkrétní skupiny. Zároveň jsou tyto normy spojovány i s tzv. sankcemi, které mají funkci zabezpečení udržování norem. (Lovaš, in Výrost a kol.,2019)

Jedná se tedy o požadované způsoby chování platné pro všechny členy skupiny. Jsou to pravidla, která jsou také předem přijatá všemi členy skupiny. Mají tzv. „zavazující charakter“, a tudíž je nutné jejich dodržování a s tím související i odměna či trest. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019) Odměna při dodržování a trest při porušení je právě forma pozitivní a negativní již zmiňované sankce.

Nutno však podotknout, že ne vždy jsou zcela všechny normy přijaty a osvojeny naprosto všemi členy skupiny. Takový případ nelze ani očekávat a je jasné, že někteří jedinci si určité normy osvojí více, někteří méně, na základě vlastních individuálních potřeb. Je tedy zcela jasné, že i na dodržování a osvojování norem má vliv nejen naše vlastní potřeba a subjektivní důvody, ale také daná situace, a mimo jiné i rozlišnost sankcí. Tedy např.

normy, u kterých je větší trest za jejich porušení, se méně porušují. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019)

Skupinové normy mají nezbytnou funkci nejen pro zesílení struktury skupiny a jejich cílů, ale také pro dosažení daných cílů a v neposlední řadě napomáhají členům k plnění svých úloh. Pomocí těchto norem může také každý jedinec hodnotit chování ostatních členů a také zhodnotit či regulovat chování svoje. Skupinové normy mimo jiné stabilizují pozice členů uvnitř skupiny, a tím tak přispívají k pocitům jistoty a užitečnosti. Plní tak i tedy určitou psychickou funkci. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019)

V rámci kolektivu třídy na prvním stupni ZŠ, se mezi žáky, jako v každé jiné sociální skupině, vytváří taktéž skupinové normy, které jsou udávány právě charakterem skupiny. Ve třídním kolektivu se pak vytváří celkově i skupinová struktura, a to jednotlivé pozice žáků, statusy, sociální role (jak mezi žáky, taky mezi interakcí žáků a učitele), a další již zmiňované. Jak jsem již uvedla výše, právě touto sociální skupinou se budu ve své diplomové práci zabývat.

2 Charakteristika mladšího školního věku

Mladší školní věk je období, které přichází po nástupu dítěte do školy, tedy od šesti až sedmi let, a končí v období cca desíti až jedenácti let, kdy se objevují první známky dospívání, tzv. prepubescence. Právě proto, že toto období zahrnuje poměrně rozdílné věkové kategorie (tedy šestileté dítě se chová jinak, než dítě jedenáctileté), projevují se zde významné rozdíly mezi dětmi, na jehož základě někteří autoři mladší školní věk dále rozdělují na **raný školní věk**, od šesti do osmi let, **střední školní věk**, od osmi do jedenácti či dvanácti let (Pugnerová, 2019). Rovněž se v rámci adolescence uvádí také tzv. „brzká adolescence“, neboli jak ji nazývá Macek „**časná adolescence**“, kterou vymezuje od desíti (případně od jedenácti) až do třinácti let. Macek rovněž popisuje, že desíti či jedenáctiletý adolescent má rovněž markantní rozdíly v chování od adolescentů vyššího věku (Macek, 2003). Z uvedeného je tedy zřejmé, že každá věková skupina v tomto období je charakteristicky odlišná.

Thorová (2015) nazývá období mladšího školního věku jako období středního dětství, které celkově charakterizuje jako období od šesti do dvanácti let. Jako dolní hranici uvádí dosažení školní zralosti, horní hranicí je pak nástup puberty. Thorová taktéž toto období rozděluje na rané a pozdní, tedy **na rané střední dětství a pozdní střední dětství**. Pozdní střední dětství, kterým se budu ve svém výzkumu převážně nejvíce zabývat, časově vymezuje od desíti do jedenácti až dvanácti let, a označuje jej také jako **prepubescenci**.

Ve srovnání s nadcházejícím obdobím adolescence, je celkově období mladšího školního věku (za předpokladu vyrůstání ve zdravých a vhodných podmínkách), považováno za nejvíce emocionálně a osobnostně stabilní období. Žáci mladšího školního věku jsou zpravidla odkázáni na informace, které se dozví doma, nebo ve škole. (Pugnerová, 2019)

V této souvislosti je vnímání realismu u tohoto dítěte nazýváno jako tzv. naivní realismus. Informace od okolí, či přímo od autority, jsou pro něj stěžejní. Naivní realismus se však postupem času mění a dítě začíná přijímat informace více kriticky, porovnávat je s vlastními zkušenostmi, a začíná je také třídit. V tomto případě hovoříme o tzv. realismu kritickém, který bývá jednou z prvních známek blížícího se dospívání. (Pugnerová, 2019 cit. podle Jobánková et al., 2002, s. 93)

Ve školním prostředí se děti mladšího školního věku často srovnávají s vrstevníky. Zároveň jsou vystaveny hodnocení i ze strany učitele. Tendence dětí k porovnávání a soutěživosti, může být doprovázena i strachem z překážek, který je podložený strachem ze selhání. Pokud dítě není dostatečně motivováno k překonání překážky, raději se překážce vyhne a činnost nevykoná, aby předešlo případnému selhání. Tento fakt je spojen i s posměchem ostatních dětí. Žáci v tomto věku více hledají chyby u ostatních, jelikož své vlastní nedostatky se teprve učí přijímat. Především děti v nižších třídách prvního stupně více žalují a posmívají se. Děti vyšších tříd prvního stupně již tolik nežalují, jelikož projevují v rámci skupin více soudružnosti. (Thorová, 2015)

Žáci středního školního věku, chápáno jako tzv. pozdní střední dětství, (cca od desíti až do dvanácti let) jsou oproti mladším žákům k sobě více kritičtí. Nemají takové optimistické naladění vůči svojí osobě, jako tomu bývá u mladších jedinců a uvědomují si více svoji osobnost. Vědí, že se od ostatních ve spoustě věcí liší, že mají své vlastní znaky, své vlastní prožívání atd. V průběhu tohoto období se formuje dětská osobnost a vytvářejí se její základy, které se výrazným způsobem v další vývojové etapě, kterou je dospívání, výrazně nemění. (Vágnerová, 2012)

2.1 Kognitivní procesy v mladším školním věku

V Piagetově teorii je mladší školní věk období, které je nazvané jako tzv. stadium konkrétních operací. Způsob **myšlení** se v tomto období značně rozvíjí. Žáci prvního stupně jsou schopni lépe uvažovat a tato podstata výrazně ovlivňuje **rozvoj logického uvažování**. Tedy jednoduše řečeno, nacházíme zde výrazný rozvoj logického myšlení. V souvislosti s myšlením je nutné uvést, že realita je s myšlením úzce spojená. V návaznosti na předešlé zažitě zkušenosti si žáci dokáží reálně představit objekt, který je potřeba, aniž by jej musel mít nutně před sebou. Dokáží uvažovat na základě předešlých zkušeností (Vágnerová, 2012). Říčan u této věkové kategorie zmiňuje, že: „...*myšlení zrychluje a je stále efektivnější, hlubší, pronikavější. Také proto, že teď dítě udrží v mysli více fakt najednou, může tedy uvažovat složitěji.*“ (Říčan, 2006, c2004 str. 148)

Vnímání žáka mladšího školního věku se oproti předešlému období stává cílevědomým. Žák začíná chápat i různé vztahové souvislosti, rozumí času a prostoru. Postupně přechází od konkrétního vnímání daných jevů k vnímání všeobecnému. Z hlediska **představivosti** se v rámci mladšího školního věku hovoří o vrcholu představivosti. Žák rozlišuje realitu a

fantazii, je schopen vytvářet si vlastní fantazijní představy, především u hry a četby (Pugnerová, 2019).

Langmeier a Krejčíková (2006) charakterizují **paměť** v tomto období jako stabilnější, oproti předcházejícímu vývojovému období. Mimo jiné autoři uvádějí, že žák v období školního věku dokáže lépe využívat již záměrné paměťové strategie. S rozvojem paměti rovněž v této věkové kategorii souvisí i značný rozvoj slovní zásoby. Kollerová (in Blatný a kol., 2016) popisuje, že díky větší rychlosti zpracovávání informací se u žáka středního dětství zlepšuje pracovní paměť.

Pozornost se postupem času s přechodem do vyšších ročníků, se u žáka zlepšuje, a zvyšuje se tak i schopnost jejího udržení. Postupem času se tedy zdokonaluje. Pozornost je velmi důležitou podmínkou pro úspěšný vzdělávací proces (Kollerová in Blatný a kol., 2016).

2.2 Emoce v mladším školním věku

Žák v mladším školním věku bývá oproti předešlému předškolnímu období, a také oproti následujícímu období dospívání, více emočně vyrovnaný. Žáci dokáží své emoce lépe ovládat, projevují se spíše optimističtější náladou. Dokáží emoce však také i skrývat. Do určité míry jsou schopni kontrolovat emocionální impulzy a afekty. Ve srovnání s již zmiňovaným optimistickým naladěním, je důležité také zmínit, že dítě v mladším školním věku je citlivé k prožívání i negativních emocí. Velmi citlivé jsou děti k odmítnutí dětským kolektivem, posměchům a jiným negativním projevům. V takovém případě se u dítěte může objevit pocit méněcennosti. Méněcennost je častější u dětí v něčem odlišných a neoblíbených, mnohdy tedy u jedinců spolužáky zavrhaných. (Lemrová in Pugnerová a kol., 2019)

Schopnost ovládat své emoce popisuje rovněž Vágnerová (2012). V období školního věku se rozvíjí tzv. emoční inteligence, díky níž je dítě schopné lépe se vyznat ve svých vlastních emocích, ale také v emocích ostatních. Tato schopnost je spojena se zráním CNS, podílí se na ní také však i získávané zkušenosti. Žák prvního stupně postupem času rozumí více svým pocitům, dokáže je rozlišovat a vnímat i jejich kvalitu. Přibližně okolo deseti let začíná rozumět i emoční ambivalenci. Pochopí, že může vnímat smíšené pocity, rozporuplné pocity, jak negativní, tak i pozitivní spojené s jednou skutečností. Ve spojitosti

s poklesem egocentrismu, který je typický pro předešlé předškolní období, se projevuje i schopnost rozumět a chápat emoce ostatních, včetně rozvoje empatie.

Potlačování emocí se rozvíjí postupně. Schopnost potlačit například zlost se projeví dříve, než potlačení strachu či smutku. Společnost na ně neklade takový důraz, proto se objevuje až později. Potlačování emoce strachu je vyžadována především u vrstevníků, nikoliv u dospělých. Žáci tedy postupem času využívají různé strategie ke zvládnutí vlastních emocí, aby se vyhnuli potencionálnímu konfliktu či posměchu mezi vrstevníky. V dětském kolektivu pro vyjadřování emocí platí určitá pravidla. Tato pravidla pak určují, co je akceptovatelné a co ne. Nepopulární bývá pocit vzteku, závidění, strachu či škodolibosti. V dětském věku rovněž dochází k rozvoji sebehodnotících emocí. Jedná se o emoce, jako jsou například pocity hrdosti, či viny a studu. K navození pocitu viny dochází zpravidla při nesplnění sociálních norem, či jiných skutečností, kterých dítě později lituje. Pocit studu nastává často jako reakce na pro dítě zahanbující situaci, či společenské ztrapnění. (Vágnerová, 2012)

Důležité je podotknout i skutečnost, pokud se u dítěte projeví emoční problémy, pedagog by si měl podobných projevů všimnout a zavčas je řešit. Při dlouhodobém přetrvávání emočních problémů dochází k pocitům méněcennosti, které se prohlubují, dále také pocitům zklamání a bezmocnosti. Dítě se může cítit osamocené, mít pocit, že mu nikdo nerozumí. Pokud emoční problémy trvají dlouho, může docházet i k psychosomatickým obtížím, projevujícím se bolestí břicha, hlavy atd. (Lemrová in Pugnerová a kol.,2019)

2.3 Vývoj morálky

Žák prvního stupně již na začátku školní docházky je schopen odlišovat, co je správné a co ne. Rozlišuje jak povolené jednání, tak i sociálně žádoucí jednání. Začíná chápat sociální sankce při porušení či dodržení daných sociálních norem. Vhodné chování bývá zpravidla odměněno, zatímco to špatné potrestáno. Žák pak cítí pocit provinilosti, jenž je spojen se svědomím dítěte. Rodina má ve výchovném procesu zásadní vliv a vztahy v rodině se výrazně podílejí na vytváření seberegulačních mechanismů dítěte. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol.,2019)

Vývoj morálního vědomí je individuální a je závislý mimo jiné na kognitivním vývoji dítěte. Piaget stanovil tři stadia morálního vývoje, které dále rozpracoval Kohlberg, jak bude

uvedeno níže. Jedná se o stádia předkonvenční, konvenční a postkonvenční (Langmeier, Krejčíková, 2006).

Tato stádia jsou charakterizována:

- **Předkonvenční** – v tomto stadiu se dítě orientuje na autoritu. Respektuje její pravidla a snaží se vyhnout trestu nebo naopak získat odměnu.
- **Konvenční** – dítě si v tomto stadiu snaží udržet uznání jiných a sociální řád. Dodržuje proto pravidla a sociální normy, aby si uznání jiných udržel.
- **Postkonvenční** – stadium, kdy pro jedince hraje hlavní roli spravedlnost. V tomto stadiu jedinec přebírá zodpovědnost. Může dojít k rozporu s autoritou či sociální normou.

(Pugnerová, 2019)

Piagetova teorie rozděluje morálku na **heteronomní** a **autonomní**. Heteronomní morálka je řízena ze strany druhých. Jedná se o řízení ze strany tzv. autorit, a tedy pro dítě tyto autority představují především rodiče, později učitelé. Tyto autority určují, co je dobré a co je špatné – co je správné a co je zlé. Tímto se dítě řídí a vychází z morálního řízení jeho autorit. Z vývojového hlediska Piagetova teorie připisuje heteronomní morálku k předškolnímu období. **Po dosažení školního věku**, kterým se zde zabýváme, se postupně buduje morálka autonomní. V tomto období se žák stává vlastní řídicí jednotkou pro posuzování správného a špatného. Vnímání morálního jednání se tady stává vlastním daného dítěte a je oproštěno od řízení autority. Morální posouzení vychází z vlastní osobnosti žáka. Je však nutné podotknout, že čím je dítě starší, tím více se dostává do vlastní podstaty mravního jednání. (Langmeier, Krejčíková, 2006)

Na Piagetovu teorii navázal Kohlberg, který Piagetovu teorii více rozvinul. Přestože se jeho názor s Piagetovým více méně shoduje, Kohlberg tři stádia morálního vývoje rozvinul na celkem šest stádií. Celkem tedy na šest stupňů. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol., 2019)

Předkonvenční stadium popisuje jako primární fázi. Rozlišuje v něm oproti Piagetovi dva stupně: **Heteronomní stádium**, charakteristické akceptováním příkazů ze strany autority, aby se dítě vyhnulo trestu. A **naivní instrumentální hédonismus**, kdy dítě podléhá požadavkům okolí a projevuje se konformita, zpravidla na základě uspokojení nějaké potřeby či získání odměny. Konvenční stádium dále rozděluje na další dva stupně.

Jedním stupněm je tzv. **morálka hodného dítěte**, charakteristická chováním dítěte podle očekávání a požadavků okolí, zároveň se snaží vyhnout se nepřízni od pro dítě významných osob. Druhým typem je tzv. **morálka svědomí a autority**. V tomto případě se dítě snaží předejít nepřízni ze strany autority a vlastním pocitům viny, a používá proto platné normy. Postkonvenční stádium rozděluje na **morálku společenské dohody** a **morálku vyplývající z univerzálních etických principů**. V prvním případě se jedná o stav, kdy jedinec jedná na základě svého vlastního chování v souladu s existujícími pravidly. V druhém případě jde o skutečnost, kdy jedinec respektuje sociální normy, které platí pro všechny stejně, a proto podle nich jedná. Nejedná v rozporu s nimi, aby se nemusel odsuzovat. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol.,2019)

2.4 Rozvoj sebepojetí a sebehodnocení

V období tzv. středního dětství se začíná více formovat i výrazný rozvoj **sebepečetí, vlastní identity**. V tomto věku už žáci více chápou své vlastní individuální psychologické charakteristiky, zatímco v mladších letech těmto jevům příliš nerozuměli. Žák si začíná více uvědomovat rysy své osobnosti. (Kollerová in Blatný a kol.,2016)

V celkovém období mladšího školního věku se vyvíjí i tzv. genderová identita. Dívky i chlapci si uvědomují rozdílnost pohlaví, včetně jejich odlišných sociálních rolí. To se projevuje z počátku především ve hře. Dítě v tomto věku rovněž více přejímá i tzv. genderové stereotypy, především od svých rodičů, případně i učitelů. (Kollerová in Blatný a kol., 2016) Ve vyšších třídách se postupem času začíná projevovat i zájem o druhé pohlaví. Z počátku se projevuje, především ze strany chlapců, postrkováním a škádlením. Větší partnerský a erotický zájem se zpravidla projevuje až v období dospívání. (Pugnerová, 2019)

Rozvoj **sebehodnocení** má v období středního dětství velmi důležitou roli. Toto období je z hlediska sebehodnocení kritickým obdobím, významným rovněž pro další vývoj pozdějších etap. V tomto věku se buduje zdravé pojetí sebehodnocení, s čímž souvisí i budování motivace. Proto je v tomto věku podstatná průběžná zpětná vazba ohledně úspěchu i neúspěchu. Dítě by si mělo uvědomit, že i neúspěch je součástí učení, a předejít tak strachu z neúspěchu a vyhýbání se překážkám. Žáci mohou být ve vztahu k vlastnímu sebehodnocení více citliví. Podle Eriksona se zde rozvíjí pocit tzv. kompetence, který je stěžejní pro další budování sebepečetí a motivace ve všech životních oblastech. (Kollerová

in Blatný a kol.,2016) Právě proto je rozvoj sebehodnocení v tomto věku důležitý i pro pozdější životní etapy.

2.5 Kolektiv a vztahy

Z hlediska mezilidských vztahů a vztahů především v kolektivu, se začínají vytvářet již hlubší přátelství, než tomu bylo dříve. Ve středním dětství bývají přátelství více stabilnějšího charakteru. Žáci, kteří v kolektivu nemají ani jednoho kamaráda, většinou tento fakt špatně snáší. Chybějící vztahy s vrstevníky, či přímo negativní vztahy s nimi, představují často určité riziko. V některých případech se takové děti mohou stát obětí šikany, což má samozřejmě další negativní dopady. (Kollerová in Blatný a kol., 2016)

Samozřejmě že v rámci kolektivu, tedy sociální skupině, je dítě ovlivňováno i postavením v této skupině. Jak uvádí Kollerová (in Blatný a kol.,2016) dítě jako člen skupiny má určité postavení, které zahrnuje sociální preferenci a celkovou vnímanou popularitu. „*Zatímco sociální preference zachycuje celkovou míru přátelství, která vůči dítěti panuje, vnímaná popularita se vztahuje k celkové míře jeho vlivu (moci) ve skupině.*“ (Kollerová in Blatný a kol., 2016, s. 93-94)

Děti v tomto věku si vztahy spíše vybírají. Vztahy vrstevníků jsou více založené na určitých podobnostech jako jsou stejné koníčky, osobnostní rysy a jiné. Děti v mladším školním věku podléhají tlaku vrstevníků, což se projevuje i v častých poznámkách ohledně vzhledu a chování. (Thorová, 2015)

Kollerová (in Blatný a kol.,2016) rovněž uvádí vliv konformity v dětském kolektivu. Skupinové normy kolektivu vrstevníků hrají v tomto směru významnou roli a dítě, které tyto normy respektuje a chová se podle nich, je v kolektivu více oblíbeno.

Neoblíbené děti se vyskytují téměř v každém kolektivu. Dítě může být přehlíženo, opovrhováno či přímo zavržováno. Typické pro neoblíbeného žáka bývá neporozumění s ostatními. Ve většině případů těmto dětem chybí určité charakteristiky, které jsou v daném kolektivu žádoucí. Může se jednat o osobnostní rysy, citové problémy dítěte, málo aktivní dítě, pro ostatní nezajímavé dítě - jednoduše řečeno, nestačí požadavkům jeho spolužáků. Odmítání kolektivem je pro dítě samozřejmě velmi těžké, především v tomto věku. Jako obranu proti této skutečnosti se někdy můžeme setkat s tzv. regresí, tedy hledání ochrany u autority, především u nezralých dětí. Naopak někdy může docházet k agresivní obraně a

dítě se může vůči ostatním spolužákům projevovat zlomyslně, jako odpověď na skutečnost, že jej odmítají. (Vágnerová, 2012)

3 Konformita

V této kapitole bude vymezena problematika konformity a její celková charakteristika, společně s druhy konformity, její příčiny i faktory, které ji ovlivňují. V samostatné podkapitole pak bude věnován prostor konkrétně konformitě u žáků mladšího školního věku, se zaměřením především na tzv. pozdní střední školní věk.

Na úvod kapitoly můžeme konformitu přiblížit, jako „přizpůsobení se skupinovému nátlaku“ což je vymezení, které popisuje konformitu z poměrně obecného hlediska, jak uvádí Dobešová Cakirpaloglu (in Pugnerová a kol, 2019).

3.1 Vymezení pojmu

Skupina na nás působí svým určitým vlivem. Jako členové jednotlivých skupin jsme do jisté míry ovlivňováni. Působení tohoto vlivu pak ovlivňuje naše chování v rámci skupiny. Právě mezi důsledky skupinového vlivu je jako známý jev řazena konformita. (Helus, 2018)

Slaměník (in Výrost a kol., 2019, str. 250) definuje konformitu jako „*změny chování nebo názoru, které vznikají jako výsledek skutečného nebo domnělého tlaku jiného jedince, skupiny nebo společnosti.*“ Zároveň Slaměník dodává, že tlak, který bývá vyvíjen na jedince či skupinu, je vyvíjen tak, aby jeho chování působilo v souladu s danými normami pro určitou situaci.

Definici podle Kreche, Crutchfielda a Ballacheyho, která patří zároveň mezi ty známější a často citované v sociální psychologii, uvádí Dobešová Cakirpaloglu (in Pugnerová a kol., 2019, cit. podle Krech a kol., 1972, s. 514) „*Konformita představuje přizpůsobení se nátlaku skupiny neboli většiny. Aby ke konformitě došlo, musí existovat konflikt – konflikt mezi silami skupiny, které navádějí jednotlivce, aby jednal v rozporu s vlastním přesvědčením, což znamená jednání podle očekávání.*“

Stejně jako Dobešová Cakirpaloglu, i Slaměník (in Výrost a kol., 2019) zmiňuje typicky prožívaný konflikt při konformitě. Obecně řečeno, jde o konflikt, který představuje rozpor mezi tím, jak se chceme zachovat, a mezi tím, jaké chování po nás vyžaduje okolí.

Pro srovnání více definicí uvádím ještě definici konformity podle Myerse (2016), který hovoří o změně chování nebo přesvědčení, jež je výsledkem tlaku ze strany skupiny, ať už

skutečného či pouze domnělého tlaku. Helus (2018, str. 216) hovoří o konformitě, jako o „*uzpůsobování názorů, postojů a chování normám či očekávání skupiny, respektive většiny. Toto uzpůsobování může být mimoděčné, ale také záměrné, vedené snahou neodlišovat se.*“

Konformita se nemusí vždy projevit v chování, ale může se projevit pouze verbálně. Například jako náš souhlas či nesouhlas pro určitý čin. Můžeme s danou situací na základě tlaku skupiny souhlasit a podpořit ji, nemusíme se této situace ale však aktivně účastnit. Jako typický příklad pro tento jev může být ve školním prostředí fyzické napadnutí spolužáka, se kterým určitý jedinec může v rámci tlaku party souhlasit, ale přímo se fyzického trestu neúčastní. Stejně tak může být konformita i neverbální a mít podobu mlčení. Tedy situace, kdy se mlčení vyžaduje a po jedinci se chce, aby neprojevoval svůj názor. (Slaměnik in Výrost a kol.,2019).

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, podstatou pro vznik konformity je **skupinový nátlak**. Skupinový nátlak najdeme v každé skupině a jeho podstatou je do jisté míry snaha pro dodržování skupinových norem. Tendence, které nás ke konformitě vedou, jsou dány ziskem tzv. pozitivních či negativních sankcí. Tedy určitá forma odměny či trestu. Tento nátlak však nemusí být vždy vykonáván zcela otevřeně a výhrůžně. Často je skupinový nátlak formován právě na základě skupinové identity a využívá našich psychologických procesů, včetně emocí. Významná emoce, kterou formování skupinového nátlaku využívá, je právě emoce strachu. Strachu z negativních sankcí skupiny, strachu z vyloučení, komplikací ve skupině, ohrožení statusu jedince ve skupině atd. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019)

3.1.1 Nekonformista

K obecnému vymezení pojmu konformity je nutné přiřadit i termín tzv. nekonformisty. Jedná se o jedince, který se odmítá jakýmkoliv způsobem přizpůsobovat. Zachovává si své vlastní názory a chová se podle svého mínění a přesvědčení, avšak stále je členem skupiny. Stejně tak ale ani nevyklučuje možnost opuštění skupiny, pokud by to bylo nutné. Nekonformista často typicky proti skupině vystupuje jako oponent. Chováním působí někdy až nepřátelsky a negativisticky vůči skupině. (Slaměnik in Výrost a kol.,2019)

Dobešová Cakirpaloglu (in Pugnerová a kol., 2019) zmiňuje podle Krech a kol. (1972), co je důležité od nekonformního chování odlišit. Nutné je odlišovat tzv. nezávislé chování. Nezávislý jedinec od nekonformisty se liší právě ve svém postoji vůči skupině a

skupinovému názoru. Zatímco nekonformista není schopen přijmout názor většiny, jelikož svým názorem se téměř vždy musí lišit, nezávislý jedinec je schopen názor skupiny přijmout a akceptovat. Stejně jako nekonformista, nepodléhá většinovému nátlaku skupiny a zachovává si svůj vlastní názor, je však ale schopen názor většiny posoudit a považovat jej za pravdivý a přínosný. Zastává tedy své vlastní nezávislé stanovisko, ale je schopen názor většiny přijmout, pokud se mu jeví jako správný. Oproti tomu nekonformista, často negativisticky naladěný vůči skupině, názor většiny nepřijme a dále zastává svůj vlastní. Můžeme tedy říci, že nezávislý jedinec při posuzování názoru postupuje podle svého logického a racionálního uvažování.

3.2 Informativní a normativní příčiny konformity

Konformitu dělíme zpravidla na dva základní druhy, které se odvíjí od dvou základních příčin konformity. Na základě otázek typu „Proč podléháme konformitě?“, „Proč se vůbec přizpůsobujeme a jaká je příčina našeho chování?“, kterými se zabývali autoři výzkumů konformit jako Sherif, Asch, Crutchfield a další, vznikly odpovědi na tyto otázky, které formují konformní chování zpravidla do dvou základních příčin. Tyto dvě příčiny označujeme jako **informativní a normativní příčiny**. (Slaměník in Výrost a kol.,2019)

Konformní chování zažíváme jako lidští jedinci zcela běžně. Téměř každý z nás se s konformitou setkává poměrně často, ať už vědomě či nevědomě. Příkladem mohou být situace, kdy se ocitneme v neznámém prostředí, neznáme dané normy chování, nevíme tedy, jak se máme v konkrétní společnosti chovat, případně jak se obléci na danou událost. Naše neznalost nám v tomto případě způsobuje často nejistotu, a snažíme se tak najít informace k řešení. K čemu se zpravidla obracíme, je právě chování jiných v této situaci. Zjistíme, jak se chovají v dané společnosti ostatní, co mají oblečené, jakým stylem konverzují atp. Na základě těchto informací, zhodnotíme chování ostatních a přijmeme je i za své. Předpokládáme, že chování ostatních je správné. Tato příčina chování je označována jako **informační sociální vliv**. (Slaměník in Výrost a kol.,2019)

Informativní příčina se tedy vyznačuje podlehnutím skupinovému nátlaku na základě přesvědčení o pravdivosti daného chování, názoru či tvrzení. Chování ostatních tak přijmeme za své, jelikož jej považujeme za správné. Tento názor či chování zároveň zastává většina členů skupiny. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol.,2019)

Normativní příčina, taktéž označována jako **normativní sociální vliv**, je charakteristická vznikem konformity v případě, kdy se člověk obává reakce ostatních. Obava ze ztráty obliby ve skupině, strachu z odlišnosti od ostatních členů skupiny atd. Jednoduše řečeno jde o stav, kdy jedinec dělá právě to, co dělají druzí. Ne však na základě získání informace, kterou nadále přijme za svou, jako tomu je u informativní příčiny, ale na základě obavy z určitých negativních sankcí v rámci skupiny, jako může být odmítnutí, potrestání různého typu, nebo přímo i posměch. Právě strach z odlišnosti a strach z toho, že by jedinec mohl být považován za jiného či podivného, je důležitou a velice častou příčinnou konformity. (Slaměník in Výrost a kol.,2019) Jak uvádí Hewstone a Stroebe (2006), normativní příčiny tedy vychází z naší lidské potřeby být oblíben.

Zajímavým poznatkem je to, jak lidé na konformitu nahlízejí, což souvisí právě s příčinami konformity. V článku z roku 2020 by the Society for Personality and Social Psychology byla zveřejněna studie autorů Matthew Wice a Shai Davidai, která se zabývala právě pohledem lidí na konformitu. Ve výsledku bylo zjištěno, že lidé hodnotí konformitu podle toho, za jakým účelem jedinec konformitě podlehne. Jestliže se přizpůsobí proto, aby získali určitý společenský souhlas – činili tak pro svůj prospěch, je tato situace hodnocena z pohledu společnosti negativně. Zatímco za shovívavou konformitu byly hodnoceny situace, kdy jedinec se přizpůsobí z obavy o svoji skupinu. (Wice a Davidai, 2020)

3.2.1 Typy konformity

V důsledku působení předešlých dvou příčin, dělíme konformitu na dva základní typy, a to soukromou konformitu a veřejnou konformitu. (Dobešová Cakirpaloglu, Pečťová a Vévodová, 2016)

- **Soukromá konformita**, také označovaná jako opravdová konformita, je typ, který zahrnuje chování a přesvědčení jedince v souladu se skupinou. Jedinec tak přijímá názor skupiny (nebo také normy apod) na základě vlastního vnitřního přesvědčení. Je tedy přesvědčen o jejich planosti. (Dobešová Cakirpaloglu, Pečťová a Vévodová, 2016) Tento typ konformity Helus (2018) nazývá jako osobní konformitu. Slaměník (2019) v souvislosti s vnitřním přijetím hovoří o tzv. vnitřní konformitě, kterou rovněž označuje jako akceptaci. Jako stav, kdy chování či názor ostatních vnitřně akceptujeme a souhlasíme s ním.

- **Veřejná konformita**, taktéž nazývaná jako praktická konformita, je charakteristická změnou chování či názoru pod nátlakem většiny, kdy jedinec si však zároveň svůj vlastní vnitřní názor zachovává. Pod tlakem většiny jedná určitým způsobem, ale jeho vnitřní hodnoty a postoje bývají nezměněny. Zpravidla v situaci, kdy se tlaku většiny nelze vyhnout, a tak jedinec volí konformní chování podle očekávání ostatních. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol.,2019) Helus (2018) obsah veřejné konformity označuje jako **konformitu deklarativní**. Zároveň dodává, že i deklarativní konformita může za jistých okolností přerůst do konformity osobní.

3.2.1.1 Specifické druhy konformity

Pod problematiku konformity se řadí i její specifické druhy, které je nutno při vymezení obsahu konformity rovněž zmínit. Mezi nejčastěji uváděný specifický druh se řadí především poslušnost. Autoři, zabývající se konformitou, přistupují ke specifickým druhům konformity ne příliš odlišně, avšak každý uvádí mírně odlišný výčet specifických druhů. Pro představu Slaměník (in Výrost a kol, 2019) uvádí jako specifický druh konformity poslušnost a vyhovění, zatímco Myers (2016) doplňuje poslušnost a vyhovění ještě o třetí druh, a to přijetí. Helus (2018) v souvislosti se specifickými druhy konformity hovoří pouze o poslušnosti.

Poslušnost do této kategorie tedy zcela jistě patří. Pokud hovoříme o poslušnosti, hovoříme o změně chování, která je charakteristická svojí změnou na základě přímého příkazu či nařízení, zpravidla od určité autority. Příkaz či nařízení, které jedinec dostane od dané autority, následně ze strachu z negativní sankce splní. Projeví tedy poslušnost. Právě negativní sankce a strach z nich, bývají častou příčinou projevu poslušnosti. V extrémních případech může být jedinci nařizováno i něco, co se mu hluboce přičí a je v silném rozporu s jeho osobnostními hodnotami. I v těchto případech však může člověk poslušnosti podlehnout, právě ze strachu autority a následků z neuposlechnutí. (Slaměník in Výrost a kol.,2019)

Příkladem těchto extrémních případů může být experiment zaměřený právě na poslušnost, který provedl Stanley Milgram. Co je nutné v souvislosti s poslušností zmínit je to, že díky vícero Milgramovým experimentům byla stanovena kritéria, která poslušnost výrazně ovlivňují. Milgram je vysvětloval jako tzv proměnné. Jedná se především o:

- Blízkost autority – jak je již patrné, podlehnutí poslušnosti ovlivňuje i to, jak je od nás autorita blízko či daleko. Pokud je v naší přímé blízkosti, podlehnutí poslušnosti je vyšší. Stejně tak i naopak, pokud je autorita daleko, či s námi není přímo v místnosti, poslušnost klesá.
- Prestiž autority – poslušnost je značně vyšší, má-li i autorita určitou prestiž či vyšší postavení.
- Vzdálenost oběti (na kterou se naše činy při poslušnosti vztahují) – při experimentu s oběťmi, na které se poslušnost daných jedinců negativně vztahuje, bývá vyšší v případech, kdy jedinci přímo nevidí či neslyší, jaký dopad jejich činy na oběti mají.

(Slaměník in Výrost a kol.,2019)

Slaměník (in Výrost a kol.,2019) kromě poslušnosti uvádí jako specifický druh konformity i **vyhovění**. Stejně jako u všech typů konformit, i u vyhovění je ze strany sociálního prostředí vyvíjen nátlak. Vyhovění však oproti poslušnosti nenese charakter přímého nařízení. U vyhovění se na rozdíl od poslušnosti jedná o tzv. vznesení požadavku. Jiná osoba má určité přání či požadavek, kterému daný jedinec nakonec vyhoví. Stejně jako u konformity obecně, i zde dochází k vnitřnímu konfliktu mezi tím, co chceme udělat my - a tím, co po nás chtějí druzí. Ne však v tak velké míře, jako tomu bývá u jiných typů konformit. Proto se vyhovění považuje za mírnější formu konformity a je také nejběžnějším typem konformity, se kterým se běžně setkáváme.

Myers (2016) u specifických druhů konformity popisuje ještě **přijetí**. V souvislosti s přijetím hovoří o tzv. upřímné vnitřní konformitě, kterou přibližuje jako stav, kdy skutečně věříme tomu, jak nás daná skupina ovlivnila se zachovat. Což můžeme v rámci obecného dělení konformity považovat za konformitu soukromou, jak je uvedeno a popsáno výše.

Zároveň Myers (2016) dodává, že přijetí může někdy nastoupit po vyhovění, kdy něco, čemu jsme původně vnitřně nevěřili, či s tím přímo nesouhlasili, se může po vyhovění do jisté míry v našem názoru změnit. A my tak můžeme začít věřit něčemu, o čem jsme původně nebyli zcela přesvědčeni. Myers v souvislosti s vyhověním hovoří o tzv. neupřímně vnější konformitě, zatímco jak již bylo zmíněno - přijetí popisuje jako upřímnou vnitřní konformitu.

Ve srovnání s ostatními autory můžeme říci, že Myersovo (2016) pojetí specifických druhů konformity, konkrétně vyhovění a přijetí, se ztotožňuje s názorem Heluse (2018),

který při obecném dělení konformity na osobní (též nazývána jako soukromá) a deklarativní (též nazývána jako veřejná) konformitu uvádí skutečnost, že deklarativní konformita může přerůst v osobní.

3.3 Faktory ovlivňující konformitu

Podléhání konformitě je ovlivňováno řadou faktorů, na jejichž základě daný jedinec konformitě podlehne snadněji, či méně snadněji. Jako všechno ostatní, i konformita má své činitele, kterým jako lidé můžeme odolávat, nebo jim podlehnout. Právě na základě těchto faktorů konformita vzniká.

Jako první uváděný faktor, ovlivňující konformitu, je **velikost skupiny**. Obecně do určité míry platí, že více členů ve skupině zvyšuje i větší pravděpodobnost konformity. Tato skutečnost ale platí pouze v malé sociální skupině, především se udává **do počtu asi pěti osob**. Jednoduše řečeno, ve skupině o pěti lidech podlehneme snadněji konformitě než ve skupině pouze o dvou lidech. Zajímavé však je, že větší nárůst počtu členů ve skupině nad pět lidí a více, už nijak výrazně vliv konformity neovlivňuje, spíše ji zastavuje. Tedy nárůst počtu členů, který vznik konformity ovlivňuje, rapidně narůstá při větším počtu členů cca do pěti osob, vícero osob již výrazný vliv na konformitu nemá (Slaměník in Výrost a kol, 2019).

V rámci velikosti skupiny můžeme také hovořit o **vlivu většiny a menšiny**. Zpravidla jsou situace, kdy většina ovlivňuje menšinu. Může však docházet i k opačné situaci, kdy menšina dokáže ovlivnit většinu. (Slaměník in Výrost a kol, 2019).

Dalším výrazným faktorem, ovlivňujícím konformitu, je **jednomyslnost skupiny**. V řadě výzkumů bylo potvrzeno, že pokud má skupina jednotný názor, byť i špatný, konformitě podlehneme snáze než v případě, kdy jsou názory ve skupině odlišné. Stačí i jeden jedinec, který bude mít odlišný názor než všichni ostatní, a už se vliv skupiny snižuje (Myers, 2016). V praxi to může znamenat například situace, kdy všichni spolužáci žáka zastávají jeden názor, se kterým on však nesouhlasí. V případě, že se vyskytne alespoň jeden kamarád, o kterého žák svůj názor může opřít, pravděpodobnost na podlehnutí konformitě se výrazněji snižuje. Jak uvádí Myers (2016, str.189): „*opora v jednom kamarádovi nesmírně zvyšuje sociální odvahu osoby.*“

Soudržnost, neboli skupinová koheze, je taktéž významným faktorem. Ve skupinách, které nejsou nijak výrazně soudržné, jsou kratšího trvání a celkově pokud jsou poskládány z odlišných členů, je odolávání tlaku skupiny snazší. Naopak pokud je skupina soudržná, má mocnější vliv na její členy. Obecně můžeme říci, že čím je skupina jednodušší a její skupinová koheze je vyšší, tím více je těžší odolávat vlivu této skupiny. Člen skupiny, která je soudržná, takovou skupinu respektuje. Zároveň velice často má takový člen při představě rozporu názorů se skupinou obavy z možného odmítnutí skupiny či vyloučení ze skupiny (Slaměník in Výrost a kol, 2019).

Myers (2016) mezi faktory ovlivňující konformitu mimo výše uvedené řadí také **postavení**. Můžeme jej chápat v podstatě jako vliv autority, který je popsán výše u specifického druhu konformity – poslušnosti. Myers poukazuje i na postavení jak jedinců, kteří na ostatní členy skupiny vyvíjí tlak, tak i na postavení členů, na které je tlak vyvíjen. Obecně řečeno, lidé, kteří mají ve skupině vyšší postavení, se méně přizpůsobují než lidé, kteří mají postavení nižší. Zároveň poukazuje na Milgramův experiment poslušnosti, ve kterém účastníci s vyšším postavením kladli větší odpor ke spolupráci, zatímco lidé s nižším postavením se obraceli na autoritu a čekali na další pokyny.

Kromě postavení můžeme dále do jisté míry k faktorům, které ovlivňují konformitu, zařadit i tzv. „**veřejnou reakci**“ a „**věrnost předchozímu úsudku**“ (Myers, 2016).

U posuzování veřejné reakce je pozornost zaměřena na to, zda se jedinec nechá ovlivnit reakcí okolí. Tedy fakt, zda se rozhodne pro určité chování či názor jenom proto, aby se jako jediný nelišil, nebo zda si nechá svůj vlastní názor, navzdory jakékoliv reakce veřejnosti (Myers, 2016). V podstatě můžeme říci, že tento faktor v sobě skrývá podstatu celé konformity. Konkrétně konformity veřejné, kdy si jedinec zachovává vlastní názor, zatímco navenek prohlašuje názor stejný jako ostatní, právě z důvodu určitých obav z okolí.

Věrnost předchozímu úsudku je charakteristická trváním na svém názoru, který jsme již pronесли. Ve své podstatě se jedná o situaci, kdy člověk veřejně pronese svůj názor, načež posléze ostatní odpovídají a reagují negativně. Ale jelikož daný jedinec už svůj názor pronesl, stojí si i nadále na svém a odmítá názor změnit. I tato skutečnost působí jako faktor ovlivňující konformitu. (Myers, 2016)

3.4 Konformita v mladším školním věku

V této podkapitole bude věnován prostor konformitě v mladším školním věku, především se zaměřením na období od 10 do cca 11 let, kam konkrétně spadají žáci pátých tříd na ZŠ, na které je výzkumná část zaměřena.

Dětský věk bývá obecně u tématu konformity často zmiňován v souvislosti snazšího a častějšího přizpůsobení se. Tímto faktem se nicméně zabývala i studie, která použila Aschovo paradigma sociální konformity a replikovala jej tak, aby se prozkoumal více vztah mezi konformitou a věkem. Tato studie potvrdila předpoklad, že s rostoucím věkem konformita klesá. Studie se zúčastnilo sto deset australských dětí a adolescentů ve věku od 3 do 17 let. (Walker a Andrade, 2010)

Vágnerová (2012) popisuje u středního dětství velký význam konformity ve školním prostředí. V tomto věku se děti nechtějí příliš v ničem odlišovat, a volí tak často i kamarády stejného či podobného věku. Začíná se zde rovněž uplatňovat tzv. zákon skupinové konformity. Což znamená, že jedinec, který je součástí dané skupiny – ať už se jedná o vlastní skupinu kamarádů, či skupinu jako třídu, má určitou přednost před jedincem, který není součástí skupiny. Tedy bude k němu projevena větší shovívavost než k jedinci, který do skupiny nepatří.

Tendence potřeby „stejnosti“ u dětí v tomto věku mají i svá úskalí. Pokud se někdo v něčem odlišuje, či dělá něco jiného, může často docházet k tomu, že bude třídou odmítán. Střední školní věk je období, kdy se od členů skupiny vyžaduje konformita. Poskytuje tak v rámci daného celku pocit jistoty a sounáležitosti. Co se však může projevit jako negativní je právě již zmiňovaný sklon k vyloučení a odmítání odlišných dětí, což může v některých případech vést až k šikanování těchto dětí. Pozitivní stránkou, kterou konformita pro skupinu představuje, může být mimo jiné také tlak na určitou formu vzájemné pomoci ve skupině. (Vágnerová, 2012)

O konformitě v dětském věku však nemůžeme obecně říci, že by platila vždy a ve všech směrech. Jak je popsáno výše, často může docházet ke konformitě ve školním prostředí, především v rámci skupiny a určitého dodržování skupinových norem. Neznaменá to však, že můžeme děti středního školního věku obecně považovat za zcela konformní ve všech oblastech. Tento fakt potvrzuje i výzkum Dobešové Cakirpaloglu a Řehana, který byl zveřejněný v roce 2007 v článku Československé psychologie. Jednalo se o výzkum konformity v dětském věku (ve věku 11 a 12 let), který srovnával výsledky u českých a

amerických žáků. Předmětem zkoumání bylo zjistit, do jaké míry žáci pod skupinovým tlakem změní své úsudky a zda se zjištění liší u českých a amerických žáků. Tyto úsudky byly založeny na základě percepční evidence, logické argumentace, úsudky podpořené vědeckou autoritou, a dále pak na základě zkušenosti subjektu a na základě emočního vztahu. Ve výsledku šetření se u obou skupin nepotvrdil předpoklad, že by žáci ve všech těchto kategoriích podlely skupinovému nátlaku. Pouze v kategorii percepčních úsudků se projevila značná konformita u amerických chlapců, u amerických dívek se pak potvrdila vyšší konformita oproti českým dívkám u logických úsudků. U českých žáků bylo zjištěno, že jak dívky, tak i chlapci byly vůči tlaku referenční skupiny v tomto výzkumu poměrně odolní. (Cakirpaloglu, Řehan, 2007) Nelze tedy zcela jistě ve všech směrech tvrdit konformnost v období dětského věku.

Slaměník (in Výrost a kol., 2019) poukazuje na myšlenku Baumeistera a Learyho, a to skutečnost, že dítěti je od mala velice často připomínáno, aby se chovalo podle požadavků okolí. Pokud se chová tak, jak je od něj očekáváno, je takové dítě odměněno souhlasem a uznáním. Zmíněné uznání se potom odráží v chování učitelů, rodičů a později také přátel a partnerů, a to tím, že lidé mají takového jedince rádi. Potřeba být oblíben se tak stává naplněnou, a snadněji je pak naplňována další lidská potřeba – navazování blízkých vztahů a jejich trvání.

Často příčinnou konformity je strach z toho, že by se jedinec mohl nějakým způsobem odlišovat, a byl tak považován za podivného. Zvláště citlivým obdobím bývá v tomto směru období dospívání neboli adolescence. U dospívajících jedinců bývá konformita jako poměrně běžný jev, a ve spojitosti s ní může docházet ke vzniku určitých forem rizikového chování. (Slaměník in Výrost a kol., 2019) Právě tento vztah bude rovněž předmětem zkoumání diplomové práce, avšak se zaměřením na mladší vrstevnickou skupinu.

Z hlediska oblastí konformity se můžeme zaměřit na jednotlivé dílčí oblasti, a to především u kategorie vrstevníků mladých adolescentů (a adolescentů obecně), jak již představili autoři Santor, Messervey a Kusumakar (2000) ve svém výzkumu. Jedná se o oblasti **vrstevnického nátlaku** a **vrstevnické konformity**, dále pak **konformita k autoritám** a oblast potřeby být **populární** a s tím spojenou konformitu. Tyto oblasti budou zkoumány v praktické části práce a teoretickým východiskem se pro ně stal výzkum již zmíněných autorů Santora, Messerveye a Kusumakara (2000). Tento výzkum a rovněž jednotlivé zmiňované oblasti budou popsány níže u kapitoly výzkumů konformity.

4 Přehled vybraných výzkumů konformity

Mezi úplně první pokusy o zkoumání konformity můžeme zařadit sledování konformního chování, prováděné psychologem T. Moorem, již v roce 1921. Moore se zaměřil na zkoumání vlivu myšlení většiny a expertů na posuzování jednotlivců. Avšak až experiment z roku 1936, provedený M. Sherifem, je považován za první významný experiment, který přináší zajímavé poznatky k tématu konformity. Mezi další klasické studie konformity patří výzkum Solomona E. Asche a Richarda Crutchfielda. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol, 2019)

4.1 Experimenty Muzafera Sherifa

Muzafer Sherif byl turecko-americký sociální psycholog, jehož život pod vlivem právě dvou naprosto odlišných kultur byl jednou z pohnutek k provedení jeho dnes stále známého experimentu. Sherif sám rozdílnost těchto dvou kultur zažíval na vlastní kůži a postupně zjišťoval, že zatímco v jedné kultuře jsou některé věci naprosto normální a akceptovatelné, v druhé jsou oproti tomu nepřijatelné a nevhodné. Zjišťoval tak, že nejen kultura, ale i tlak sociálních skupin vytváří tlak ke konformitě na základě daných skupinových norem. (Slaměnik in Výrost a kol., 2019)

Sherifův experiment probíhal v laboratorním prostředí, kde účastníci experimentu dostali za úkol v temné místnosti posoudit velikost pohybu světelného paprsku. Paprsek se však ve skutečnosti vůbec nepohyboval, což účastníci nevěděli. Jednalo se o tzv. optický klam, nazývaný jako autokinetický efekt, jenž vznikl v důsledku tmy v místnosti, kdy lidské oko nemůže vjem fixovat k nějakému dalšímu předmětu, tudíž po určité době začne vnímat paprsek jako pohyblivý. (Helus, 2018)

Tento experiment měl více fází, přičemž v první fázi jedinci posuzovali pohyb paprsku samostatně. Svůj odhad, který po sérii promítání hlásili, se od ostatních poměrně lišil. Sherif tuto skutečnost nazval jako „individuální norma“. Po pár dnech byly účastníci opět požádáni k posouzení odhadu velikosti paprsku, avšak promítání již neprobíhalo individuálně, ale skupinově. V jedné skupině byli tři účastníci prezentující svůj názor, postupně jeden po druhém. Při skupinovém prezentování názoru již docházelo k tendenci přiklánět se k tzv. skupinové normě. Účastníci zde svůj původní názor, prezentovaný při samostatném posuzování, měnili a postupně se odchylovali od svého původního odhadu velikosti pohybu.

Ve výsledku se skupina shodla na hodnotě přibližně v průměru jejich tzv. individuálních norem. Projevila se zde tedy tendence ke konformitě, na základě snahy neodlišovat se svým názorem od ostatních. (Helus, 2018) Nutné však zmínit, že jedincům bylo dopředu řečeno, aby se nenechali ovlivnit názorem ostatních a zachovali si svůj vlastní. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol., 2019)

V dalších variantách tohoto experimentu bylo také zkoumáno, jak se změní odpověď jedinců, budou-li svůj názor prezentovat v odlišných provedeních. Při tomto zkoumání jedinci vypovídali nejprve samostatně, a potom v rámci skupiny, přičemž odpovědi se lišily na základě toho, kdy jedinec v rámci skupiny svůj názor sdělil. Pokud hovořil jako první ze všech účastníků, zpravidla si zachovával svůj názor, naopak pokud hovořil až jako poslední po vyslechnutí názoru druhých, často svůj původní názor změnil. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol., 2019)

Co však později z hlediska výzkumů konformity navodilo diskusi, byla skutečnost, že při Sherifově experimentu nebyl na účastníky vyvíjen žádný sociální nátlak. Úloha byla považována za ne zcela jednoznačnou a konečný názor jedinců spočíval v jejich dohodě na finálním společném názoru, který probíhal bez tzv. vnitřního konfliktu, jenž je pro konformitu typický. Proto se u tohoto experimentu nehovoří o výzkumu pravé konformity, avšak právě Sherifův experiment podnítl další psychology ke zkoumání konformity a provádění dalších výzkumů. (Slaměník in Výrost a kol., 2019)

4.2 Výzkum Solomona E. Asche

Svůj výzkum zaměřený na konformitu v roce 1951 provedl Solomon E. Asch, který navázal na Sherifovy experimenty. Jelikož u Sherifových experimentů, jak již bylo zmíněno, nebyla odpověď na danou otázku zcela jednoznačná, Asch se snažil svým výzkumem tendence ke konformitě vyvrátit v případě, kdy je odpověď na otázku zcela jasná a jednoznačná na první pohled. (Slaměník in Výrost a kol., 2019)

Provedl experiment s univerzitními studenty, kterým sdělil, že se budou účastnit výzkumu zaměřeného na zrakové rozlišovací schopnosti. Ve skupině sedmi lidí předložil před účastníky celkem čtyři úsečky. Jednu úsečku samotnou tzv. porovnávací, a potom tři úsečky vedle sebe, ze kterých měli účastníci vybrat úsečku stejně dlouhou, jako byla úsečka porovnávací. Na první pohled byla odpověď zcela jasná a zřejmá. Ze sedmi účastníků ve skupině bylo šest z nich Aschovými spolupracovníky, kteří předem dostali pokyn, aby

odpovídali špatně. Sedmý, nic netušící jedinec, seděl jako předposlední v řadě. (Helus, 2018)

Z počátku všichni účastníci odpovídali správně, posupně však Aschovi spolupracovníci začali odpovídat klamně. Jedinec, který seděl jako předposlední v řadě a vyslechl si všechny předešlé špatné odpovědi, působil nejistě a čas jeho odpovědi se prodlužoval. Posléze se cca 37% jedinců ve výsledku začalo přiklánět k názoru většiny, podlehli tedy konformitě. (Helus, 2018)

Po sdělení výsledků účastníkům výzkumu většina z nich uvedla, že při své odpovědi pocítovali velký vnitřní konflikt mezi tím, co považovali za správnou odpověď a tím, co uváděli druzí. Zároveň uvedli, že důvodem ke špatné odpovědi byla právě tendence nelišit se od odpovědi ostatních. (Slaměník in Výrost a kol.,2019)

Solomon E. Asch tento experiment několikrát modifikoval. Mezi jeho zásadní zjištění patřil například fakt, že malá skupina s počtem cca čtyř členů, vytváří stejný nátlak na jedince, jako skupina početnější. Stejně tak došel i k zjištění, že nejednotná skupina výrazný tlak ke konformitě nepřináší. (Slaměník in Výrost a kol.,2019)

4.3 Výzkum Richarda Crutchfielda

Dalším významným výzkumem konformity byl výzkum Richarda Crutchfielda, provedený v roce 1955, který modifikoval metodu Solomona E. Asche. (Slaměník in Výrost a kol.,2019)

Crutchfield provedl experiment u celkem šesti set osob, které rozdělil do skupin po pěti. Každý z nich byl umístěn do ohraničených boxů tak, aby nemohl pozorovat ostatní účastníky, zároveň mezi sebou nemohli účastníci komunikovat. Za úkol měli sdělit odpověď na zadané otázky, přičemž před sebou měli světelné signály, které signalizovali odpovědi ostatních. Tyto signály byly však imaginární a měly za účel ovlivňovat rozhodnutí jedince. Předtím, než každý z účastníků odpověděl na otázku, viděl před sebou imaginární odpovědi ostatních. Stejně jako Asch, došel i Crutchfield k poměrně stejným výsledkům. Tedy skutečnosti, že účastníci podléhali konformnímu chování. (Dobešová Cakirpaloglu in Pugnerová a kol.,2019)

Slaměník (in Výrost a kol, 2019) uvádí, že odpovědi účastníků se však lišili na základě obtížnosti úlohy. U složitých úloh byla tendence ke konformitě více častá, oproti tomu u

jednoduchých úloh, kdy si byli jedinci svojí odpovědí jistí, konformita spíše klesla. Slaměník také uvádí, že Crutchfield při svém výzkumu zjistil skutečnost, že někteří jedinci jsou tzv. absolutně komfortní, zatímco někteří jsou zcela nekomfortní. Zpravidla však většina z účastníků se stávala postupem času více a více komfortními.

4.4 Výzkum Santora, Messerveye a Kusumakara

Autoři Santor, Messervey a Kusumakar (2000) se ve svém výzkumu u adolescentů zaměřili na zkoumání a souvislosti vrstevnického nátlaku, vrstevnické popularity, vrstevnické konformity a konformity k autoritám. Všechny tyto oblasti byly zkoumány společně v souvislosti s možnými projevy rizikového chování, a tedy užívání návykových látek, delikvence, rovněž seznamovacích postojů, sexuálního chování a školního prospěchu. Tento výzkum se stal rovněž jedním z **hlavních východisek** pro praktickou část této práce.

4.4.1 Vrstevnický nátlak

Vrstevnický nátlak je chápán jako pocit samotného nátlaku na vlastní osobu, či naléhání nebo vyzývání od ostatních vrstevníků. Jedinec se cítí pod tlakem, který přichází od skupiny vrstevníků. Je to tedy pocit nátlaku, nebo dokonce vykonávání něčeho, k čemuž nás ostatní donutili, tlačili na nás. (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000) Vnímání skupinového nátlaku není však ztotožňováno s podléháním přizpůsobování se vlivu většiny. (Dobešová Cakirpaloglu, Pečtová, Vévodová, 2016)

4.4.2 Popularita

O popularitě autoři Santor, Messervey a Kusumakar (2000) ve svém výzkumu hovoří na základě rozlišení pocitu nátlaku k určitému chování, které může jedinec pociťovat – na rozdíl od jednání určitým způsobem za účelem popularity ve skupině. Tedy jednat s takovým cílem, aby to jedinci přineslo oblíbenost ve skupině.

4.4.3 Vrstevnická konformita

Zde se jedná o konformitu samotnou, podmíněnou vrstevnickou skupinou. Tedy jestliže jedinec přijme názory či jednání podmíněné sankcemi v dané skupině vrstevníků, a projeví se u něj konformita. V tomto výzkumu byla vrstevnická konformita zkoumána u adolescentů na základě jejich odpovědí na hodnotící škále, která představovala položky obsahově blízké životu adolescentů. (Santor, Messervey a Kusumakar, 2000)

4.4.4 Konformita k autoritám

Konformita k autoritám, nebo-li obecná konformita byla rovněž předmětem výzkumu. Tedy jak se projeví konformita u adolescentů ve spojitosti k autoritě. (Santor, Messervey a Kusumakar, 2000)

Na rozdíl od vrstevnické konformity zde není přítomen tlak ze strany vrstevníků. Nepůsobí zde ani potřeba popularity ve skupině. Jedná se o určitá očekávání od nám nadřazených osob, tedy osob představujících autoritu. (Dobešová Cakirpaloglu, Pečtová, Vévodová, 2016)

4.4.4.1 Výsledky výzkumu

Ukázalo se, že vrstevnický nátlak, vrstevnická konformita a popularita mezi sebou měly silnou provázanost a souvislost, ale byla zde odlišnost provázanosti od tendence ke konformitě obecné. Tedy vztah konformity k autoritám se od ostatních oblastí lišil. (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000)

Vrstevnický tlak a vrstevnická konformita byly prediktory k rizikovému chování, jako např. užívání návykových látek, kriminalita, postoje k „randění“, sexuální chování a špatné výsledky ve školním výkonu. (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000)

Co se týče pohlavního rozdílu, nebyla prokázána významná rozdílnost mezi mladými dívkami a chlapci v oblasti vrstevnického nátlaku nebo asociálních aktivitách. U chlapců se prokázalo být náchylnější k tendenci rizikovému chování jako jsou situace spojené např. s užíváním návykových látek, krádeže a řízení vozidla pod vlivem alkoholu. (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000)

Ve výsledku bylo shrnuto, že vrstevnický nátlak a vrstevnická konformita se dají u dospívajících jedinců spolehlivě zhodnotit. Dále vykonávání určitých věcí s cílem být populární – oblíbení u ostatních, silně souvisí s pocitem nátlaku vrstevníků. Rovněž je tlak vrstevníků mnohem silnějším prediktorem rizikového chování a potenciálních psychosociálních obtíží než popularita. (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000)

5 Rizikové chování

5.1 Terminologické vymezení pojmu

Rizikové chování a jeho definici můžeme jednoduše vymežit jako chování, které je považováno za problematické či znepokojující vůči normám společnosti. Přesněji můžeme říci, že se jedná o chování „*problematické, znepokojující, nebo (...) nežádoucí vzhledem k normám konvenční společnosti, jejím institucím a autoritám*“ (Spěváček 2013, str.11)

Skopalová, Raszková a Zelinka (in Blašíková a kol., 2015) rovněž hovoří o jednání, které porušuje dané normy konkrétní společnosti. V současné době se z hlediska školského prostředí používá právě termín „rizikové chování“, který nahrazuje dříve používaný termín „sociálně patologické jevy“. Tito autoři vycházejí taktéž z Miovského definice, který popisuje rizikové chování spojené s jeho důsledky, jež se projevují nárůstem zdravotních, sociálních či výchovných a dalších rizik pro daného jedince a společnost okolo něj.

Pojem rizikové chování může být z hlediska terminologie chápán jako **nadřazený pojem**, který zastřešuje vícero pojmů. Z tohoto hlediska další pojmy pak označují konkrétní typy chování a jednání, které pod rizikové chování spadají. (Dolejš, Orel, 2017)

Jedná se o pojmy:

- **Problémové chování**, představující určité chování, jež je vnímáno okolím jako „problém“. V praxi to může znamenat např. pokřikování, neuposlechnutí, zapomínání pomůcek a úkolů.
- **Maladaptivní chování**, jako může být např. agrese vůči ostatním. Bývá označováno jako chování nepřizpůsobivé, sociálně nežádoucí.
- **Protispolečenské chování** narušující základy společnosti, např. street art.
- **Abnormální chování** rovněž charakterizované jako chování odlišné od daného morálního a sociálního řádu konkrétní společnosti.
- **Disociální chování**, je chování překračující danou společenskou normu. Je krátkodobého trvání a lze pedagogicko-výchovnými prostředky ovlivnit. Např. neukázněnost.
- **Asociální chování**, např. záškoláctví, které je již závažnějšího charakteru, ale nepřekračuje hranici trestného činu.
- **Antisociální chování**, spojované s již kriminálními aktivitami. Jedná se např. o šikanu, krádeže a další.

- **Delikventní chování** překračuje hranice zákona. Jedná se o trestné činy, týrání, a jiné způsoby fyzického ubližování.
- **Deviantní chování** bývá pojímáno jako odchylka v chování od konkrétní sociální normy. V praxi se může často jednat o sexuální deviantní chování.

(Dolejš, Orel, 2017)

Podle Miovského (2015) do oblasti rizikového chování řadíme především projevy jako jsou - šikana a agresivní jednání, ale také záškoláctví, rasismus, užívání návykových látek, včetně projevů závislostí nelátkových, jako může být např. závislost na PC a jiné, dále také projevy kriminálního jednání, sexuálního rizikového chování, zneužívání a týrání dětí a další.

Miovský rozděluje rizikové chování v rámci užšího a širšího pojetí, s tím že mezi **nejúžší pojetí základních typů rizikového chování řadí:**

- a) *záškoláctví,*
- b) *šikanu a extrémní projevy agrese,*
- c) *extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,*
- d) *rasismus a xenofobii,*
- e) *negativní působení sekt,*
- f) *sexuální rizikové chování,*
- g) *závislostní chování (adiktologie).*

(Miovský, 2015, str. 29)

Do širšího pojetí potom zahrnuje další dvě oblasti, které jak Miovský uvádí, nelze přímo jednoznačně zařadit do rizikového chování. Vyskytují se však ve společnosti více častěji, především v rámci prací s prevencí, a stojí tak za zmínku v této oblasti. Jedná se o:

- h) *okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte,*
- i) *spektrum poruch příjmu potravy.*

(Miovský, 2015, str. 29)

Následující tabulka vymezuje základní formy rizikového chování, které stanovilo MŠMT ve své **Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027**. Její obsah je téměř shodný s Miovského pojetím základních typů rizikového chování. Uvedení tabulky dle MŠMT pro srovnání níže.

1	Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování
2	Záškoláctví
3	Závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, netolismus, gambling
4	Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
5	Spektrum poruch příjmu potravy
6	Negativní působení sekt
7	Sexuální rizikové chování

Tabulka: přehled rizikového chování podle MŠMT

Zdroj: MŠMT (2019)

5.2 Teorie příčin vzniku rizikového chování

Existuje poměrně velké množství teorií vzniku rizikového chování. Z obecného hlediska je můžeme rozdělit do třech skupin.

- Teorie biologicko-psychologické
- Teorie sociálně-psychologické
- Teorie sociologické

(Nielsen Sobotková, 2014)

Biologicko-psychologické hledisko zahrnuje souvislosti mezi chováním jedince a jeho charakterem, společně s buď jeho tělesnou stavbou, genetikou, či enzymy a hormony. (Nielsen Sobotková, 2014)

Sociálně-psychologická teorie vymezuje Nielsen Sobotková (a kol., 2014) jako psychologicky orientovanou teorii, u níž se zaměřuje především na osobnostní a temperamentové rysy, sociální učení a kognitivní styly.

Sociologické teorie se zaměřují na vznik rizikového chování v souvislosti se společenským a kulturním kontextem. (Nielsen Sobotková, 2014)

5.2.1 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování

Dolejš a Orel (2017) popisují, že důvodem pro výskyt rizikového chování bývá zpravidla vícero vzájemně se prolínajících příčin. Oba autoři vychází z názoru Jessora (1991), který uvádí tzv. **protektivní a rizikové faktory**, jež se na výskytu rizikového chování podílejí.

Mezi rizikové faktory řadí **osobnostní rysy**, zejména se jedná o impulzivitu, agresivní jedince a úzkostné jedince. Dále zmiňují **faktory biologické**, určitou biologickou vybavenost, jako je např. hormonální systém společně s pohlavím, odolnost vůči bolesti aj. Mezi další faktory řadí **vlastní chování jedince** ve smyslu - zda zažívá či nezažívá školní úspěch, zda dodržuje či porušuje pravidla apod. Nedílnou součástí těchto faktorů je samozřejmě i **výchova, sociální prostředí** jedince, **vrstevníci** s nimiž se stýká a **společnost**, jež jej obklopuje. (Dolejš a Orel, 2017)

Protektivní faktory autoři vymezují z hlediska **vyšší inteligence, sebeúcty a sebedůvěry, rozvážnosti a přívětivosti**. (Dolejš a Orel, 2017)

5.3 Rizikové chování v mladším školním věku

Journal of School health uvádí, že mnoho emocionálních problémů a problémů v chování, vzniká již na základě zkušeností v primární škole a jsou podkladem pro širší rozvoj těchto problémů v adolescenci. Autoři článku rovněž uvádí, že může existovat určitá spojitost se vznikem těchto problémů na základě školního neúspěchu v tomto období. (Mundy aj.,2017)

Nejčastějšími projevy rizikového chování ve školství obecně, jsou především projevy jako je šikana a kyberšikana, záškoláctví, kouření, alkoholismus, vandalismus a různé druhy agrese a násilí. (Skopalová aj. in Blašíková a kol., 2015)

Pokud budeme hovořit čistě o 1. stupni ZŠ, zaměříme se především na šikanu a kyberšikanu, dále pak kouření tabákových výrobků, a mimo jiné se rovněž dotkneme i základní problematiky záškoláctví a krádeží.

5.3.1 Šikana

Šikana je řazena mezi typy agresivního jednání. Přičemž agrese je popisována jako jednání, díky kterému jedinec vědomě či povědomě ubližuje druhé osobě. Agrese je tedy nadřazeným pojmem šikany. Šikana samotná bývá definována jako typ agresivního jednání. Přičemž u definice šikany se často setkáváme se třemi základními kritérii, a to jsou: **záměrné jednání/agresivní záměrné jednání**, dále pak **nerovnováha sil**, a v neposlední řadě **opakovatelnost**. (Janošová, 2016) Právě opakovatelnost je důležitým kritériem pro definici šikany. Aby se jednání dalo považovat za šikanu, mělo by se zpravidla opakovat.

Šikana tedy mívá opakovatelný, často delší časový průběh. V současnosti ale můžeme podle Dařílka (2013) zaznamenat i šikanu jednorázového charakteru, avšak je důležité odlišit takovou šikanu od jednorázové agrese. Rovněž je nutné odlišit šikanu od tzv. „škádlení“ mezi spolužáky, které však může přerůst v nepříjemné a agresivní škádlení, kdy již můžeme hovořit o prvotním výskytu šikany. (Dařílek, 2013)

Vymezení šikany a škádlení spočívá ve skutečnosti, že u škádlení můžeme hovořit o neškodných aktivitách, kdy ani jedna ze stran nemá za cíl druhému ublížit a je schopna vycítit a přestat v momentě, kdy druhému začíná být situace nepříjemná. Takto vymezil u nás tyto dva pojmy M. Kolář. (Janošová, 2016, cit. podle Kolář, 2011)

Kvintová (2016) popisuje šikanu jako projev zneužití postavení a moci vůči slabšímu jedinci. Zároveň poukazuje na skutečnost, že především v dětské skupině jsou děti vystaveny většímu tlaku a projevům konformity. Tedy kdo se odlišuje a nepodřídí, dostává se do pozice, jež nebývá tolerována.

5.3.1.1 Varianty šikany

Šikana může mít různé podoby. Jednou z variant šikany je **tzv. skrytá šikana**, u které dochází především k vyloučení jedince z kolektivu. Tento typ šikany je nazýván taktéž tzv. ostrakizace. Druhou variantou je **tzv. zjevná šikana**, kterou dále můžeme dělit na tři další podskupiny, a to:

- Fyzické násilí a ponižování
- Psychické ponižování a vydírání
- Destruktivní aktivity spojené s ničením majetku oběti

(Kvintová, 2016)

Fyzické násilí a ponižování je charakteristické bitím, údery pěstí, různým postrkováním a jakoukoliv další fyzickou agresí, či například i situace, kdy je jedinec zesměšněn na základě fyzického ponižení, např. zavření jedince na místa jako jsou záchody, popelnice apod. **Psychické ponižování a vydírání** je spojeno, jak je patrné, s psychikou jedince. Jedná se o aktivity, které žáka psychicky poníží, jako např. nucení ke svlékání či jiným zesměšňujícím aktivitám, nadávání, zesměšňování, a v neposlední řadě i vydírání jedince. **Destruktivní aktivity** jsou spojené s poničením vlastních věcí šikanovaného jedince, tedy oběti. Může se jednat o poničení např. školních pomůcek, oblečení apod. Mimo jiné se také jedná o odcizení věcí oběti. (Kvintová, 2016)

5.3.1.2 Příčiny šikany

Příčiny rizikového chování obecně byly již vymezeny v podkapitole výše. V souvislosti s podkapitolou šikany samotné, která představuje poměrně velkou část rizikového chování ve školství, krátce uvedu i její uváděné příčiny.

Veškeré příčiny se mohou samozřejmě vzájemně prolínat, a tím pádem tak vytvářet větší riziko na vznik samotné šikany. Jedná se o narušené vztahy ve třídě, samotný výskyt většího počtu agresorů ve skupině, narušené nebo dokonce neexistující vztahy mezi žáky a učiteli (žáci tak nemají v učiteli důvěru), dále pak nedostatečný výchovný dozor, různé techniky v rodině brutálního charakteru, a v neposlední řadě i sledování mediálního násilí. (Dařílek, 2013)

5.3.1.3 Účastníci šikany

U každé šikany pozorujeme několik účastníků šikany. Mezi dva hlavní účastníky řadíme především agresora a oběť. Mimo tyto dva hlavní účastníky můžeme dále hovořit o svědcích šikany, skupině vrstevníků, učiteli a rodičích. (Dařílek, 2013)

Kvintová (2016) zmiňuje, že oběť nebývá tak snadno charakterizována jako agresor. Jedním z důvodů je právě to, že obětí se může stát kdokoliv. Vždy si je agresor schopen najít někoho, na koho se zaměří. Je možné ale říci, že u oběti se často jedná o tzv. „slabého jedince“. V dětském kolektivu jsou to děti, které nemají dobrý status ve skupině.

5.3.1.4 Vznik šikany a její etapy

Každá šikana prochází danými fázemi šikany, které rovněž nazýváme jako etapy šikany. Velká část zahraničních autorů přímo fáze šikany nerozlišuje, či je nijak významně nepopisuje. U nás Kolář rozdělil šikanu na celkem pět etap. (Dařílek, 2013)

Kolář (2001) vymezil etapy:

1. Zrod ostrakismu

V prvotní fázi šikany, která se nazývá jako „zárodek“ šikany se často objevuje žák, který není kolektivem velmi oblíbený. V této fázi dochází k tomu, že žák nebývá příliš akceptovaný a ze strany ostatních se začíná projevovat prvotní forma odmítnutí. Kolektiv je vůči jedinci odmítavý, může docházet k pomluvám, urážet apod. Převážně forma psychického násilí zde nachází uplatnění. Takový jedinec se necítí dobře.

2. Fyzická agrese, přitvrzování manipulace

Druhá etapa, která nastává po fázi ostrakismu, je charakteristická možným přidáváním fyzické agrese či celkovému zhoršování a přitvrzování manipulace s jedincem. Tato fáze bývá kritická z hlediska dalšího rozvoje. Důležité je, jaký postoj zaujmou k situaci ostatní členové kolektivu. V případě vhodného klimatu třídy a jasných nesouhlasů s šikanou se v této fázi dokáže šikana vyřešit a vymizet. Naopak pokud skupina kolektivu třídy není dostatečně soudržná, šikana se bude dále rozvíjet.

3. Vytvoření jádra

K této etapě dochází v případě, pokud nebyla šikana potlačena v předešlých fázích. Dochází k vytvoření jádra samotných agresorů. Agresoři útočí na oběť a vybírají si oběti ze skupiny slabších. V této fázi je možné šikaně vzdorovat, pokud se zde dokáže vytvořit rovněž silná skupina „odpůrců šikany“, kteří budou proti násilí agresorů bojovat. Kolář však popisuje, že tato skutečnost se často nestává. Agresoři tedy v tomto stádiu převládají celé situaci a šikana je více posilněna.

4. Většina skupiny přijímá normy agresorů

V této fázi se s šikanou začíná ztotožňovat téměř celá skupina. Pokud zde existovala skupina, která s šikanou nesouhlasila, nyní dochází k fázi, kdy i dřívější odpůrci přijímají normy agresorů. I ti, kteří se chovají běžně jako ukáznění a slušní žáci, mohou začít projevovat kruté chování k oběti.

5. Totalita, dokonalá šikana

Kolář popisuje toto stádium jako „totalitní ideologii“. Agresoři jsou čím dál více krutí a projevy agrese (jak psychické, tak fyzické) se neustále stupňují. Jedná se o brutální formy násilí, které jsou už často i viditelné na těle oběti. Z hlediska skupiny se ostatní členové čím dál více přizpůsobují tlaku ze strany agresorů, dochází zde tedy ke konformnímu chování. Tento stupeň je nejdokonalejším stupněm šikany.

(Kolář, 2001)

5.3.2 Kyberšikana

Vymezení termínu kyberšikany a její definice nejsou nijak všeobecně a jednoznačně stanoveny. Zásadní informací při jejím vymezení je zahrnutí používání digitální technologie ke způsobení opakovanému ublížení jedinci nebo jeho šikany. Takto popisuje kyberšikanu („cyberbullying“) the American Academy of Pediatrics. (Englander aj., 2017)

Kyberšikanu lze v určitém smyslu chápat jako variantu psychické šikany. Oproti klasické šikaně se k realizaci šikany přistupuje právě díky pomoci elektronické technologie, což agresorovi dokáže zprostředkovat formu anonymity. (Janošová, 2016)

Tradiční šikana hovoří o 3 aspektech, které jsou v rámci šikany splněny. Jedná se o záměr šikany, opakovatelnost a nerovnováha sil. Někteří autoři na základě těchto tří aspektů hovoří o kyberšikaně jako o samostatném jevu, který je šikaně podobný, ale nesplňuje její požadavky. Jiní autoři naopak hovoří o kyberšikaně jednoduše jako o šikaně s využitím digitálních prostředků. (Englander, aj., 2017) Na tyto aspekty poukazuje i Janošová (2016), která jako příklad uvádí jednorázové zveřejnění nahrávky na internet. V tomto případě není splněna podmínka opakovatelnosti „útoku“. Nicméně Janošová poukazuje na skutečnost, že právě tato opakovatelnost je určitým způsobem nahrazena veřejným přístupem

k nahrávce. Je možné si nahrávku kdykoliv opakovaně pustit, či přímo sledovat počet shlédnutí nahrávky.

Z výše uvedeného vyplývá, že přistupovat ke kyberšikaně lze různě. To nicméně nic nemění na zařazení kyberšikany mezi rizikové projevy chování, jak již bylo uvedeno dle MŠMT v úvodu této kapitoly.

5.3.3 Záškoláctví

Záškoláctví je popisováno jako jev, kdy se žák úmyslně neúčastní výuky, a zároveň ani netráví čas doma. Koná tak bez omluvitelného důvodu a bez vědomí a souhlasu rodičů. Záškoláctví je bráno jako porušení základních pravidel žáka ve škole. Rovněž bývá spojováno se školním neúspěchem žáka, ale také např. se strachem ze školy, ze spolužáků či učitele. Podnětem může být i vzdor nebo pocit ublížení a nejistoty. Nutné taky připomenout, že čím je žák mladší, tím je záškoláctví posuzováno více závažněji (ve srovnání s posledními ročníky ZŠ). (Kvintová, 2016)

Z hlediska určité klasifikace záškoláctví, může být diferencováno **na záškoláctví impulzivní, plánované a účelové**. U impulzivního záškoláctví není předem stanoven plán a dochází k němu většinou jednorázově, s impulzivním rozhodnutím. Plánované záškoláctví je potom opakem předešlého. Je předem promyšlené a většinou má účel vyhnout se konkrétnímu jevu ve škole. Posledním typem je pak účelové záškoláctví, které je specifické svou podporou ze strany rodičů. K tomuto typu záškoláctví dochází i u výborných žáků a důvodem bývá jiná aktivita, která je ze strany rodičů považována za více důležitou (např. hudební či jiné vystoupení, sportovní aktivity, ale i rodinná dovolená). (Kvintová, 2016)

5.3.4 Krádeže

U krádeží je typické záměrné jednání. Předpokladem pro takové jednání je určitý stupeň rozumové vyspělosti dítěte, kdy je jedinec schopen chápat vlastnictví. Jedná se o období začínající školním věkem. Krádeže můžeme rozdělit na **impulzivní** (typické spíše pro mladší děti) a **plánované** (vyskytující se především u dětí již starších ročníků). Impulzivní krádeže nejsou předem promyšlené, a dítě tak reaguje na svůj okamžitý popud vlastnit

danou věc. Oproti tomu plánované krádeže jsou předem promyšlené a mohou být často spojeny s dalšími poruchami chování. (Kvintová, 2016)

5.3.5 Další projevy rizikového chování

Mezi další projevy vyskytující se ve školním věku patří rovněž, jak již bylo zmíněno, **kouření tabákových výrobků**, či konzumace jiných **návykových látek**, případně i **poškození cizích věcí a ubližování vlastní osobě**.

Tyto projevy se předpokládají, jak uvádí Nielsen Sobotková (2014) ve své publikaci, u adolescentů, nicméně vyskytnout se mohou i v mladším věku.

Nielsen Sobotková (2014) popisuje, že existuje mnoho studií zaměřených na předčasný nástup puberty ve spojitosti s užíváním návykových látek. Jedná se především o kouření cigaret a konzumaci alkoholu. Autorka rovněž uvádí, že předčasný nástup puberty (11 let a méně), bývá u chlapců spojen s vyšší depresivitou. U dívek se tato skutečnost spojuje s negativními psychologickými a zdravotními důsledky.

6 Přehled vybraných výzkumů rizikového chování

V současné době se téma rizikového chování dětí a mládeže stává více rozsáhlým v mnoha výzkumech. V aktuální době je realizováno velké množství výzkumů zaměřených na výskyt rizikového chování, které je pak dále posuzováno v souvislosti s dalšími faktory. Tyto výzkumy provádí např. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách, dále pak mezinárodní studie o delikvenci mládeže, Centra prevence rizikové virtuální komunikace a další. Mimo jiné se na těchto výzkumech podílejí čím dál více i univerzity v ČR, mezi které se řadí i Univerzita Palackého v Olomouci. (Hoferková, 2017)

Hoferková (2017), autorka článku zabývajícího se problematikou těchto studií, shrnuje výsledky výzkumů. Poukazuje na pokles výskytu rizikového chování, především u konzumace návykových látek. Uvádí, že důvody změn jsou výsledky vícera faktorů, a proto je nutné posilovat bezpečné chování u dětí a mládeže.

6.1 Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu

Největší výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu provedla v roce 2013 Univerzita Palackého v Olomouci ve spolupráci se společností Google a Seznam.cz. (Prevence-info, 2014)

Cílem výzkumu bylo zjistit míru výskytu kyberšikany, sdílení osobních informací na internetu, sexting, využívání sociálních sítí, komunikace s neznámými lidmi na internetu a využívání webkamery. Výzkumný vzorek tvořily děti a mládež od 11 do 17 let. (Prevence-info, 2014)

Přes 50 % dětí se setkala s projevy kyberšikany. Zároveň bylo zjištěno, že až přes 70 % dětí zveřejňuje na internetu své osobní údaje, konkrétně jméno a příjmení, přes 56 % dětí zveřejňuje i fotografie. Téma sextingu považovala většina za nebezpečné. Nicméně co se týče komunikace s neznámými lidmi, až 54,30 % dětí komunikuje s neznámými osobami přes internet. 69,15 % dětí má počítač vybavený webkamerou, přes 2 % dětí zažilo zneužití jejich webkamery a následné vydírání. (Prevence-info, 2014)

6.2 České děti v kybersvětě

Nový výzkum zaměřený na online prostředí provedla UP v roce 2019. Navazuje na jiné podobné výzkumy, které již byly v rámci UP realizovány. Výzkum byl proveden Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci společně ve spolupráci se společností O2 ČR. (Kopecký, Szotkowski, 2019)

Výzkumu se účastnily děti ve věku od 7 do 17 let. Přes 35% dětí uvedlo, že si je jejich spolužáci bez jejich souhlasu vyfotili. Ve výsledcích výzkumu bylo zjištěno, že více než 50% dětí ve věku od 7 do 12 let jsou uživateli sociálních sítí, přestože užívání těchto služeb je samotnými společnostmi povoleno až od 13 let. V oblasti výskytu rizikového chování v kybersvětě došlo u tohoto výzkumu oproti minulému výzkumu k poklesu. (Kopecký, Szotkowski, 2019)

6.3 Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)

Výzkum Dolejše, Skopala a Suché, který byl proveden v roce 2014. Jednalo se o měření jednotlivých rizikových aktivit ve spojitosti s formami projevů agresivity. Výzkumu se účastnili čeští adolescenti ve věku od 11 do 15 let. Výzkumné šetření bylo provedeno pomocí dotazníku VRCHA, jehož autory jsou Dolejš a Skopal (2013). V tomto dotazníku žáci odpovídali na uvedená tvrzení „ano“ či „ne“. Z dotazníku tohoto šetření budu rovněž vycházet pro výzkum ve své praktické části práce.

V tomto výzkumu přes 31% adolescentů uvedlo konzumaci alkoholického nápoje v posledních 30 dnech. Kouření cigaret uvedlo 10,88% účastníků. Přes 29% jedinců zfalšovalo podpis rodičů a přes 23% kradlo. Z hlediska šikany uvedlo 17,61% adolescentů, že byly středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků, přes 11% uvedlo, že jim některý ze spolužáků během posledních 30 dnů ublížil. Z hlediska kyberšikany a zesměšňování na sociálních sítích a internetu uvedlo „ano“ pouhých cca 7% adolescentů. (Dolejš, 2014)

7 PRAKTICKÁ ČÁST

V této části práce bude představeno výzkumné zaměření práce, cíle výzkumu a rozbor samotného šetření, společně s výsledky a závěrem práce.

Výzkumné šetření bylo znemožněno pandemií Covid-19 provádět klasickou návštěvou jednotlivých základních škol, a proto bylo provedeno online formou.

7.1 Předmět výzkumu

Jak jsem již avizovala v úvodu práce, výzkumné šetření bylo zaměřeno na žáky 1. stupně běžné základní školy, konkrétně na žáky 5. ročníků. Výzkum byl zaměřen na projevy konformity u těchto žáků, společně také s projevy rizikového chování.

Z hlediska zaměření na 1. stupeň základních škol, byli žáci 5. ročníků vybráni jako zkoumaná skupina, jelikož jejich věková hranice odpovídá určitému přechodu mezi středním školním věkem a starším školním věkem, nicméně stále ještě je řazena mezi širší pojetí tzv. mladšího školního věku, spadající pod 1. stupeň ZŠ.

Výzkumy zaměřené na souvislosti s rizikovým chováním jsou často ve své podstatě logicky zaměřené na dospívající jedince, tedy adolescenty. Ve svém zaměření budoucí praxe na 1. stupeň ZŠ mne zajímaly výsledky v této oblasti u dětí v přechodné fázi mezi 1. a 2. stupněm ZŠ.

7.2 Cíl výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit **míru výskytu konformity a rizikového chování** u žáků 5. ročníků na 1. stupni ZŠ, a **vzájemné působení** těchto dvou **projevů**.

Byly stanoveny dílčí cíle, uvedeny níže, které vycházely z posuzování jednotlivých oblastí konformity a vzájemného spolupůsobení těchto oblastí, včetně spolupůsobení s rizikovým chováním. Mezi **posuzované oblasti** bylo tedy zařazeno:

- Vrstevnický nátlak
- Vrstevnická konformita
- Konformita k autoritám

- Popularita
- Rizikové chování

Z posuzovaných oblastí byly dále **vymezeny následující dílčí cíle:**

- Jaká je míra výskytu vrstevnického nátlaku a jaký je vztah k ostatním posuzovaným oblastem.
- Jaká je míra výskytu vrstevnické konformity a jaký je vztah k ostatním posuzovaným oblastem.
- Jaká je míra výskytu působení popularity mezi vrstevníky a jaký je vztah k ostatním posuzovaným oblastem.
- Jaká je míra výskytu konformity k autoritám a jaký je vztah k ostatním posuzovaným oblastem.
- Jaká je míra výskytu rizikového chování a jaký je vztah k ostatním posuzovaným oblastem.

Byly stanoveny hypotézy:

H1:

Vyšší míra vrstevnické konformity pozitivně signifikantně koreluje s rizikovým chováním.

H2:

Míra výskytu rizikového chování bude signifikantně vyšší u chlapců nežli u dívek.

H3:

Žáci s vyššími skóry na škále konformity k autoritám vykazují signifikantně nižší skór na škále rizikového chování.

7.3 Metoda a průběh výzkumného šetření

Pro výzkumné šetření byla zvolena forma dotazníku. Na úvod kapitoly je nutné podotknout, že kvůli aktuální přetrvávající Covid-19 pandemické situaci a vládního nařízení uzavření škol, bylo nutné provést výzkum online cestou. Zvolena byla tedy forma online dotazníku.

Celkový soubor žáků představoval 109 respondentů. Věkové rozpětí bylo na základě ročníku tradičně předpokládáno od 10 do 11 let, nicméně při šetření se zapojili rovněž žáci 5. ročníku, kteří měli již 12 a 13 let. Celkové rozpětí věku tedy představovalo 10-13 let (SD 0,60).

Pro zapojení se do výzkumu bylo zdvořile kontaktováno a požádáno přes 50 ředitelů/ředitelek jednotlivých škol napříč celou Českou republikou. Ředitelé byli osloveni formou prosby v podobě dopisu, který byl zaslán elektronickou cestou pomocí emailu. Rovněž byl, společně s prosbou o spolupráci, školám zaslán v příloze emailu dopis rodičům (jelikož některé školy jej požadovaly). V tomto dopise se obracím přímo na rodiče dětí, kde jim vysvětluji problematiku své práce a žádám je v aktuální situaci uzavřených škol o spolupráci, tedy o poskytnutí dotazníku jejich dětem.

Nicméně o spolupráci projevilo zájem v současné pandemické situaci pouze cca 11 ředitelů základních škol. Všichni zaujali víceméně stejné stanovisko – a to dobrovolné vyplnění ze strany jejich žáků. Ředitelé, kteří byli ochotni se do šetření zapojit, přeposlali odkaz na online dotazník třídním učitelům 5. tříd. Třídní učitelé následně zaslali dotazník v rámci online výuky svým žákům. Žákům byla demonstrována možnost dobrovolného vyplnění dotazníku. Jak již bylo avizováno, aktivně se výzkumu ze všech zapojených škol zúčastnilo dobrovolně celkem 109 žáků. Celé šetření probíhalo anonymně pomocí platformy Google Forms.

7.3.1 Dotazník

Dotazník, který byl pro šetření využit, představoval spojení dotazníku pro konformitu a dotazníku pro rizikové chování. Byly spojeny 2 odlišné dotazníky popsány níže doplněné o sociodemografická data.

Sociodemografická data byla zahrnuta v úvodní části dotazníku. Zahrnovala otázky zaměřené na věk žáka, třídu, pohlaví a kraj, ve kterém žák bydlí.

Pro oblast konformity byl zvolen dotazník od Amerických autorů Santora, Messerveye a Kusumakara (2000), který byl použit v jejich již zmiňovaném výzkumu u adolescentů. Po oslovení autorů a jejich laskavého svolení, byl tento dotazník použit pro výzkumné šetření i této diplomové práce. Dotazník byl přeložen z anglického jazyka do českého jazyka, a následně byl použit zpětný překlad do anglického jazyka k ověření obsahu sdělení.

Jelikož byl dotazník původně vytvořen pro adolescenty, na základě věkových zvláštností žáků 5. ročníku, byly některé položky dotazníku mírně modifikovány, aby odpovídali rozumové vyspělosti žáků. Celkem 4 položky bylo vzhledem k věku žáků nutno odstranit. Jednak neodpovídali zkušenostem a rozumovým zvláštnostem žáků 5. tříd, stejně tak představovaly problém pro ředitele škol a především rodiče.

Dotazník zahrnoval hodnotící škály pro vrstevnický nátlak, vrstevnickou popularitu, konformitu k autoritám a položky zjišťující vrstevnickou konformitu formou uzavřených odpovědí na otázky.

Vrstevnický nátlak zahrnoval v původním dotazníku celkem 11 položek, nicméně 2 položky byly na základě věku žáků a požadavků škol zcela odstraněny (jednalo se o položku zahrnující „sexuální vrstevnický nátlak“ a položku „pocitování nátlaku k opíjení se na zábavách“). Při pilotním výzkumu tyto položky představovaly pro ředitele škol i pro rodiče výrazný problém. Což je vzhledem k věku žáků zcela pochopitelné. Celková hodnotící škála pro výzkum tedy obsahovala 9 položek. Žáci měli hodnotit podle svého souhlasu s tvrzeními na hodnotící pětibodové škále.

Význam a pojetí vrstevnického nátlaku již byl popsán v teoretické části práce u zmíněného výzkumu autorů.

UKÁZKA

„Moji přátelé mne dokáží donutit udělat cokoliv.“

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

(Santor, Messervey & Kusumakar, 2000, str. 170, (překlad autorky))

Popularita byla rovněž hodnocena pomocí pětibodové škály. Celkový počet položek byl zachován. Jednalo se celkem o 12 položek.

Vrstevnická popularita byla opět již vysvětlena a zmíněna v teoretické části práce. Můžeme připomenout, že potřeba být oblíbený je rovněž jednou z možných příčin podlehnutí konformitě ze strany vrstevníků.

UKÁZKA

„Čas od času jsem změnil/a styl oblékání, abych byla více populární.“

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

(Santor, Messervey & Kusumakar, 2000, str. 170, (překlad autorky))

Konformita k autoritám a její škála obsahovala celkem 7 položek. Opět se jednalo o pětibodovou hodnotící škálu. Stejně jako předešlé položky i tato problematika byla již objasněna. Pro připomenutí můžeme objasnit, že se jedná o podlehnutí konformitě, tedy zjednodušeně řečeno přizpůsobení se, na základě autority, kterou v nás vzbuzuje „nadřazená“ osoba.

UKÁZKA

„Pokud mě učitel požádá, abych něco udělal, obvykle to udělám.“

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

(Santor, Messervey & Kusumakar, 2000, str. 170, (překlad autorky))

Položky zaměřené na **vrstevnickou konformitu** byly prezentovány podle původního dotazníku formou otázek s uzavřenými odpověďmi. Žáci měli dle svého uvážení vybrat, jak by se v dané situaci chovali. Původní dotazník obsahoval 11 položek. Po úpravě položek byly celkově odstraněny 2 položky (položka zaměřená na sexuální aktivity a položka zahrnující řízení v opilosti). Celkový počet po úpravě činil 9 položek.

Problematika vrstevnické konformity je rovněž již popsána v teoretické části práce.

UKÁZKA

„Představ si, že jsi s kamarády v obchodě. Obchod je poloprázdný a ty si všimneš, že tvoji kamarádi si vzali věci z regálu, ale nezaplatili za ně. Ty nechceš nic krást, ale jsi jediný/á ze skupiny, kdo nevezal nic. Co uděláš?

- Taky ukradneš nějakou věc.
- Nic nevezmeš.“

(Santor, Messervey & Kusumakar, 2000, str. 181, (překlad autorky))

Pro druhou část baterie dotazníku, byl využit dotazník pro oblast rizikového chování samotného, a to VRCHA (výskyt rizikového chování u adolescentů) od autorů Dolejše a Skopala (2013). Výzkum těchto autorů jsem rovněž již zmiňovala v teoretické části práce.

Dotazník obsahuje celkem 18 otázek zahrnující problematiku rizikového chování. U každé položky měli žáci vybírat mezi odpověďmi „ano – ne“. Obsahově zahrnuje celkem 3 subškály, a to abúzus, delikvenci a šikanu.

Pro vyhodnocení tohoto dotazníku se výsledky řadí do jednotlivých stupňů rizikivosti. Jedná se o nerizikový stupeň, dále běžnou rizikovost, charakteristickou běžným experimentováním žáků s méně rizikovými aktivitami, zvýšenou rizikovost a vysokou rizikovost (Dolejš, Skopal, 2015).

Škály pro **abúzus** zahrnovaly celkem 7 položek. Za každou odpověď „ano“ dostali žáci při vyhodnocení 1 bod. Celkem bylo možné získat 7 bodů z této oblasti.

UKÁZKA

„Kouřil/a jsi během posledních 30 dnů cigarety? Ano Ne “

(Dolejš & Skopal, 2013)

Delikvence obsahovala rovněž 7 položek. Opět maximální počet bodů tvořil celkový počet 7 bodů.

UKÁZKA

„Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů? Ano Ne “

(Dolejš & Skopal, 2013)

Šikana byla zastoupena 4 položkami. Dosažení maximálního počtu bodů představovalo 4 body.

UKÁZKA

„Ublížil ti někdo nebo tě obtěžoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)? Ano Ne “

(Dolejš & Skopal, 2013)

Při celkovém skóru VRCHA a jeho vyhodnocení, je možné dosáhnout nejvyššího maximálního počtu 18 bodů ze všech 18 položek. Minimální počet bodů je 0. Při vyhodnocení stupňů rizikivosti je daná hranice 0 bodů pro nerizikovost, což znamená absenci rizikových projevů. Dále 1-3 body jsou dané pro běžnou rizikovost, která se vyznačuje běžným experimentováním s těmito jevy. Další vymezení pro 4-5 bodů značí zvýšenou rizikovost a 7-18 bodů u rizikivosti vysoké, tedy již výrazný rizikový faktor u zjištěných projevů rizikového chování. (Dolejš, Skopal, 2015)

7.4 Zpracování dat

Ke zpracování dat bylo využito statistického programu zpracování dat STATISTICA verze 13 (StatSoft, I. (2013). Electronic statistics textbook. Tulsa, OK: StatSoft, 34.).

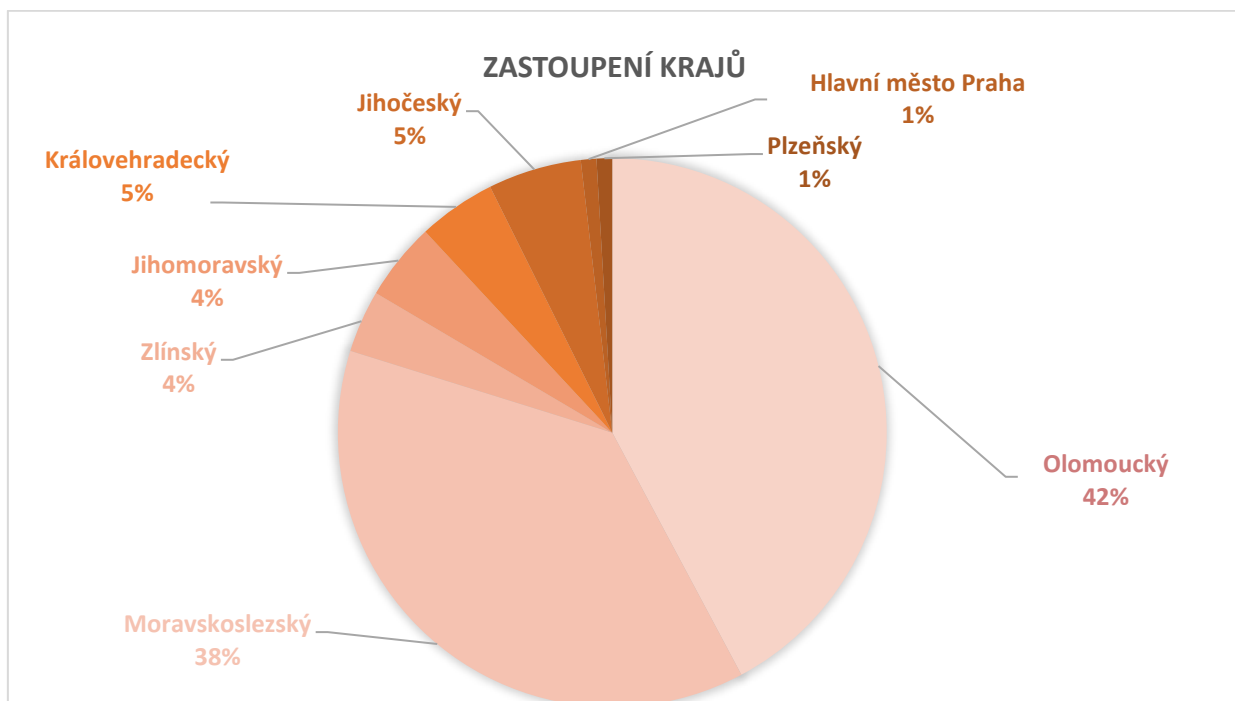
Byla provedena analýza rozložení jednotlivých výsledků, která potvrdila normální distribuci dat, a z toho důvodu byla zvolena parametrická statistika – zejména popisná statistika, Pearsonova korelace a Studentův t-test. Testy byly provedeny na 5 % hladině významnosti.

Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu byly analyzovány korelační vztahy mezi jednotlivými oblastmi konformity a rizikového chování. Korelační analýza zjišťovala významné vztahy mezi jednotlivými posuzovanými oblastmi a jejich těsnost. tedy tzv. kladné či záporné signifikantní vztahy mezi hodnotícími jevy, díky níž bylo možné posoudit souvislost mezi jednotlivými oblastmi a jejich následnou interpretaci.

Pro porovnání výsledků mezi dívkami a chlapci byl využit především Studentův t-test. Posuzovalo se, zda se výsledky u jednotlivých kategorií u rozdílného pohlaví výrazně liší, či nikoliv.

7.5 Vyhodnocení dat

Z oslovených základních škol napříč ČR se zapojily školy z následujících krajů, které můžeme vidět vyznačené na grafu č.1. S **naprostou převahou se aktivně zapojili dobrovolně žáci ZŠ olomouckého a moravskoslezského kraje.**

Graf č.1 zastoupení krajů ve výzkumném šetření

7.5.1 Popis výzkumného souboru

Z níže uvedené **tabulky č. 1** můžeme vidět, že do souboru výzkumného šetření se zapojilo celkem 109 žáků 5. ročníku ZŠ. Poměrně rovnoměrně zastoupeno bylo pohlaví, které představovalo celkem 57 dívek a 52 chlapců.

Tabulka č. 1

	celkový soubor dívky + chlapci				
	počet	průměr	minimum	maximum	Směr. odchylka
Věk	109	10,47	10,0	13,0	0,60
Vrstevnický nátlak	109	25,00	12,0	45,0	7,11
Konformita k autoritám	109	27,29	14,0	35,0	4,09
Popularita	109	25,60	12,0	48,0	8,26
Vrstevnická konformita	109	0,94	0	5,0	1,80
Šikana	109	0,43	0	3,0	0,73
Delikvence	109	0,60	0	4,0	0,95
Abúzus	109	0,09	0	3,0	0,37
Celkový skór VRCHA	109	1,12	0	10,0	1,67

Věkové rozmezí, jak již bylo zmíněno, zahrnovalo 10-13 let. Přičemž se tedy jednalo o žáky 5. tříd, které zpravidla navštěvují žáci ve věku 10-11 let. Zapojili se však i žáci 5. ročníků s vyšším věkem, a tedy maximální věk byl 13 let. Průměrná hodnota věku zapojených respondentů činila okolo 10,5 let.

Při posuzování oblasti rizikového chování u celého souboru respondentů, tedy dívek i chlapců dohromady, můžeme vyvodit (jak vyplývá z výše uvedené tabulky č.1), poměrně malé riziko projevů rizikového chování. Celkový skór VRCHA byl zaznamenán s minimálním počtem bodů 0, tedy nerizikový stupeň. Maximální hodnota byla zachycena s hodnotou 10, tedy již zvýšenou rizikovost chování. Nicméně průměrná hodnota skóru VRCHA všech respondentů činí 1,12. Z čehož můžeme usoudit, že se jedná o běžnou rizikovost aktivit, tedy běžné experimentování s jednotlivými rizikovými aktivitami v tomto věku.

Mezi hodnocenými jevy v oblasti konformity a vrstevnického nátlaku, pozorujeme u jejich výskytu poměrně stejné zastoupení, až na míru výskytu vrstevnické konformity. Zde se ukazuje, že žáci 5. tříd méně podléhali konformitě ze strany svých vrstevníků, přestože vrstevnický tlak pocítují již ve větší míře. Ze všech těchto oblastí mírně převládá konformita k autoritám. Bližší srovnání těchto oblastí, včetně srovnání pohlaví bude uvedeno níže.

U následující **tabulky č. 2** reprezentující dívky můžeme vidět, že průměrná hodnota věku u dívek činila 10, 37 let. Celkový počet dívek zapojených do výzkumu byl 57 dívek.

Tabulka č. 2

	Dívky				
	počet	průměr	minimum	maximum	Směr. odchylka
Věk	57	10,37	10,0	11,0	0,49
Vrstevnický nátlak	57	23,81	12,0	41,0	7,16
Konformita k autoritám	57	27,89	21,0	35,0	3,65
Popularita	57	25,67	12,0	48,0	7,77
Vrstevnická konformita	57	0,98	0	5,0	1,09
Šikana	57	0,37	0	3,0	0,75
Dělikvence	57	0,58	0	4,0	1,05
Abúzus	57	0,12	0	3,0	0,47
Celkový skór VRCHA	57	1,07	0	10,0	1,87

Z uvedených průměrných hodnot vyplývá, že důležitým faktorem je pro dívky nejvíce autorita, a tedy z uvedených oblastí se nejvíce projevila konformita k autoritám. V druhém

pořadí se jako důležitý faktorjevila popularita mezi vrstevníky. Vrstevnická konformita nedosáhla zdatelně významných hodnot, můžeme říci, že konformita mezi vrstevníky u dívek nehrála příliš velkou roli. Tuto skutečnost jsme však již zaznamenali u celého souboru respondentů, jak již bylo zmíněno výše u **tabulky č. 1**.

V oblasti rizikového chování nebyly zaznamenány významně vysoké hodnoty. Nicméně z oblastí šikany, delikvence a abúzusů se nejvíce projevílo delikventní chování. Pouze však s poměrně malým výskytem. Zajímavým zjištěním byla maximální dosažená hodnota u skóru rizikového chování, která činila 10 bodů. Byla vyšší než maximální hodnota skóru rizikového chování u chlapců, kterou můžeme vidět níže u **tabulky č. 3** reprezentující soubor chlapců. Průměrná hodnota skóru rizikového chování byla u dívek 1,07. Tedy běžná rizikovost.

Tabulka č. 3

	Chlapci				
	počet	průměr	minimum	maximum	Směr. odchylka
Věk	52	10,58	10,0	13,0	0,70
Vrstevnický nátlak	52	26,31	14,0	45,0	6,89
Konformita k autoritám	52	26,63	14,0	34,0	4,47
Popularita	52	25,52	13,0	44,0	8,85
Vrstevnická konformita	52	0,90	0	4,0	1,07
Šikana	52	0,50	0	3,0	0,73
Delikvence	52	0,62	0	3,0	0,84
Abúzus	52	0,06	0	1,0	0,24
Celkový skór VRCHA	52	1,17	0	6,0	1,44

Z výše uvedené **tabulky č. 3** reprezentující chlapce je patrná průměrná hodnota věku chlapců 10,58 let. Počet zapojených chlapců do výzkumného šetření činil 52 respondentů. Pozorujeme tedy poměrně rovnoměrné zastoupení chlapců a dívek.

U chlapců se rovněž jako u dívek projevíla v tomto věku nejvíce konformita k autoritám, nicméně s minimálním rozdílem téměř na stejné úrovni se rovněž projevil i vrstevnický nátlak. Popularita měla význam až jako třetí v pořadí. Vrstevnická konformita opět zaznamenala minimální hodnoty.

U rizikového chování rovněž nebyly zaznamenány výrazné vysoké hodnoty. Stejně jako u dívek se však do popředí hodnot dostala delikvence, šikana byla v pořadí výskytu jako druhá. Hodnoty abúzusů, jak u chlapců, tak u dívek, dosahovaly malých hodnot. Zajímavé

však bylo zjištěno, že průměrná hodnota ve spojitosti s návykovými látkami byla u dívek o něco vyšší. V konečném výsledku při srovnání průměrných hodnot VRCHA ale můžeme shrnout, že dívky mají k rizikovému chování mírnější tendence než chlapci.

Bližší srovnání rozdílů mezi dívkami a chlapci nejen z oblasti rizikového chování, ale rovněž z oblasti konformity bude více prezentováno níže.

7.5.2 Vzájemné vztahy mezi jednotlivými oblastmi

Posuzování vzájemných vztahů, pozorujeme u následujících výsledků. Jejich bližší srovnání a interpretaci nalezneme rovněž v níže prezentovaných tabulkách.

Tabulka č. 4

	celkový soubor dívky + chlapci								
	věk	vrst. nátlak	konf. k autor.	popul.	vrst. konf.	šikana	delikv.	abúzus	Celk. skór VRCHA
věk	1,0	0,18	-0,12	0,14	0,14	0,08	0,20*	-0,11	0,13
vrst. nátlak	0,18	1,0	-0,31*	0,62*	0,37*	0,24*	0,38*	0,07	0,34*
konf. k autor.	-0,12	-0,31*	1,0	-0,30*	-0,26*	-0,16	-0,33*	-0,22*	-0,31*
popularita	0,14	0,62*	-0,30*	1,0	0,33*	0,36*	0,48*	0,15	0,47*
vrst. konf.	0,14	0,37*	-0,26*	0,33*	1,0	0,31*	0,42*	0,17	0,41*
šikana	0,08	0,24*	-0,16	0,36*	0,31*	1,0	0,54*	0,36*	0,83*
delikv.	0,20*	0,38*	-0,33*	0,48*	0,42*	0,54*	1,0	0,34*	0,88*
abúzus	-0,11	0,07	-0,22*	0,15	0,17	0,36*	0,34*	1,0	0,58*
celk. skór VRCHA	0,13	0,34*	-0,31*	0,47*	0,41*	0,83*	0,88*	0,58*	1,0

*znamená signifikantní vztah na hladině významnosti 0,05

U zjištěných výsledků výzkumu je vidět, že **věk** zde hrál významnou roli pouze ve spojení s delikvencí. Jak můžeme vypožorovat, s rostoucím věkem roste i delikvence. Tedy dá se konstatovat, že starší jsou náchylnější k delikventnímu chování. Nicméně jelikož byla zkoumaná skupina zaměřena pouze na malé rozpětí věkové kategorie, nedá se obecně vyvodit další závěr ve spojitosti s věkem.

U **vrstevnického nátlaku** byl zjištěn významný negativní vztah mezi nátlakem samotným a konformitou k autoritám. Což znamená, čím více jsou žáci konformní k autoritám (více poslušní jedinci k autoritě učitele, rodičů apod.), tím méně mají tendence pociťovat tlak ze strany vrstevníků k určitému chování.

U jiných oblastí ve spojitosti s vrstevnickým nátlakem můžeme usoudit, že **vrstevnický nátlak má výrazný vliv na popularitu**, na samotné **podléhání vrstevnické konformitě**, ale dále také **šikany** a **delikvenci**. U všech těchto zmíněných jevů byl zjištěn stejný pozitivní významný vztah. Konkrétně – čím více žáci pociťují vrstevnický nátlak, tím větší mají tendence a potřeby být populární ve skupině. Stejně tak mají rovněž i větší tendence podléhat konformitě ze strany vrstevníků, a přizpůsobovat tak svoje chování. Jak již bylo zmíněno, stejné tendence se projevují i u oblasti šikany a delikvence.

Výsledky, které byly zaznamenány u **vrstevnického nátlaku**, se projevili rovněž i u vrstevnické konformity. A to ve stejném působení na dílčí oblasti. Samotná vrstevnická konformita se v rámci míry výskytu neprojevila tak často, jak již bylo uvedeno výše. Vrstevnický nátlak měl oproti konformitě vrstevníků větší míru výskytu. Nicméně z naměřených výsledků tohoto druhu konformity je patrné, že souvislost mezi vrstevnickou konformitou a ostatními jevy je stejná, jako již zmiňovaná souvislost mezi vrstevnickým nátlakem a ostatními jevy. Tedy v oblasti popularity, šikany, delikvence a celkového skóru rizikového chování má působení konformity význam a ovlivňuje tyto projevy.

U **konformity k autoritám** je možné z celkově uvedených výsledků konstatovat, že čím více jsou žáci poslušnější k autoritě, tím méně mají tendence projevovat rizikové chování, či podléhat tlaku vrstevníků. Tato skutečnost se projevuje ve všech oblastech.

Ze škály popularity – potřeby žáků být oblíbený – můžeme jednoznačně vyvodit, že snaha být oblíbený hraje u žáků důležitou roli. Jak již bylo avizováno, čím více se snaží být jedinec oblíbený, tím více je náchylný k vrstevnickému nátlaku. Což se projevuje i u dalších oblastí. Větší snaha o oblíbenost, značí menší konformitu k autoritám. Rovněž také ale snaha o vyšší popularitu zvyšuje větší riziko u vzniku šikany. Obdobně se tak děje i u výskytu delikventního chování jedince. U celkového posouzení rizikového chování je vidět, že snaha o větší popularitu, je ve spojitosti s rizikovým chováním významným činitelem. **Tedy čím více mají žáci potřebu být oblíbení ve skupině, tím více za tímto účelem mohou projevovat rizikové chování.**

U oblasti **šikany**, kromě již výše zmíněného, byl zjištěn vztah mezi šikanou a delikvencí, na kterém je jasné vidět, že rostoucí míra šikany zvyšuje i míru delikvence. Dále platí i přímá úměra mezi šikanou a zneužíváním návykových látek. Tedy u většího výskytu šikany se projevila i větší náchylnost k užívání návykových látek. V oblasti **delikvence** se dá konstatovat, že delikvence, stejně jako šikana, koresponduje se užíváním návykových látek. Rovněž jak již bylo uvedeno, delikvence vzrůstá s rostoucím věkem.

Pro přehled výsledků vzájemných vztahů u **dívek** je prezentovaná níže **tabulka č.5**.

Tabulka č. 5

	Dívky								
	věk	vrst. nátlak	konf. k autor.	popul.	vrst. konf.	šikana	delikv.	abúzus	Celk. skór VRCHA
věk	1,0	-0,08	-0,05	0,01	0,05	-0,04	0,13	-0,12	0,03
vrst. nátlak	-0,08	1,0	-0,33*	0,78*	0,41*	0,30*	0,34*	0,17	0,35*
konf. k autor.	-0,05	-0,33*	1,0	-0,31*	-0,08	-0,09	-0,22	-0,31*	-0,24
popul.	0,01	0,78*	-0,31*	1,0	0,52*	0,49*	0,56*	0,32*	0,59*
vrst. konf.	0,05	0,41*	-0,08	0,52*	1,0	0,45*	0,38*	0,18	0,44*
šikana	-0,04	0,30*	-0,09	0,49*	0,45*	1,0	0,54*	0,48*	0,82*
delikv.	0,13	0,34*	-0,22	0,56*	0,38*	0,54*	1,0	0,44*	0,89*
abúzus	-0,12	0,17	-0,31*	0,32*	0,18	0,48*	0,44*	1,0	0,69*
Celkový skór VRCHA	0,03	0,35*	-0,24	0,59*	0,43*	0,82*	0,89*	0,69*	1,0

*znamená signifikantní vztah na hladině významnosti 0,05

U souboru dívek nepozorujeme příliš odlišné změny ve zjištěných hodnotách oproti výše prezentovanému celkovému souboru respondentů. Hodnoty prezentované v tabulce nejsou výrazným způsobem odlišné. Z tohoto jevu můžeme již teď posuzovat, že výrazné rozdíly mezi dívkami a chlapci nebyly zaznamenány, tedy výše prezentovaný popis celkového souboru respondentů se nijak výrazně neliší u jednotlivých pohlaví. Nicméně určité rozdíly zaznamenány jsou.

U dívek pozorujeme větší vliv **abúzusu** jednak v oblasti šikany, rovněž i v oblasti delikvence. V obou případech se jedná o zjištěný pozitivní vztah, tedy dívky s většími zkušenostmi s návykovými látkami mají rovněž větší zkušenost s delikventním chováním a

šikanou. **Šikana** u dívek rovněž ukazuje na vzájemný vztah s vrstevnickým nátlakem a vrstevnickou konformitou. V obou případech opět s rostoucí šikanou rostou i tyto projevy. Dívky pociťující šikanu, či mající zkušenost se šikanou, se jeví rovněž jako slabší vůči odolávání vrstevnickému nátlaku a konformitě.

U dívek si můžeme rovněž všimnout **role věku** u jednotlivých oblastí. Zajímavá spojitost se objevila u vrstevnickém nátlaku a delikvenci. U dívek v těchto oblastech věk nebyl ovlivňujícím činitelem. Což se u chlapců projevilo právě naopak. Zatímco u dívek se zdá, že věk nehraje roli, u chlapců s věkem roste míra jak delikvence, tak míra vrstevnického nátlaku. Výsledky u chlapců můžeme vidět v níže prezentované **tabulce č. 6**.

Tabulka č. 6

	Chlapci								
	věk	vrst. nátlak	konf. k autor.	popul.	vrst. konf.	šikana	delikv.	abúzus	Celk. Skór VRCHA
věk	1,0	0,34*	-0,13	0,23	0,23	0,15	0,29*	-0,09	0,23
vrst. nátlak	0,34*	1,0	-0,25	0,48*	0,35*	0,15	0,45*	-0,08	0,32*
konf. k autor.	-0,13	-0,25	1,0	-0,30*	-0,46*	-0,20	-0,47*	-0,17	-0,40*
popul.	0,23	0,48*	-0,30*	1,0	0,15	0,23	0,41*	-0,13	0,33*
vrst. konf.	0,23	0,35*	-0,46*	0,15	1,0	0,16	0,48*	0,18	0,39*
šikana	0,15	0,15	-0,20	0,23	0,16	1,0	0,54*	0,17	0,85*
delikv.	0,29*	0,45*	-0,47*	0,41*	0,48*	0,54*	1,0	0,11	0,88*
abúzus	-0,09	-0,08	-0,17	-0,13	0,18	0,18	0,11	1,0	0,32*
Celkový skór VRCHA	0,23	0,32*	-0,40*	0,33*	0,39*	0,85*	0,88*	0,32*	1,0

*znamená signifikantní vztah na hladině významnosti 0,05

U chlapců se objevila oproti dívkám rovněž souvislost mezi celkovým skórem rizikového chování a konformitou k autoritám. Tedy chlapci, kteří mají tendence více projevovat rizikové aktivity, nejsou tak poslušní vůči autoritě. Tento jev nebyl u dívek zjištěn jako výrazně signifikantní, což odpovídá i zjištění, že chlapci mají vůči dívkám mírnější převahu v projevech rizikového chování.

Ostatní zjištěné hodnoty se stejně jako u dívek výrazně neliší od výše prezentovaného souboru všech respondentů zastupující obě pohlaví. Můžeme však pozorovat, že u chlapců nebyly zaznamenány významné hodnoty a vztahy k jednotlivým oblastem u škály abúzu. Pouze ve spojitosti s celkovým skórem VRCHA se objevil pozitivní signifikantní vztah. K ostatním oblastem abúzu u chlapců nebyl zaznamenán jako výrazný činitel, což vyplývá již ze samotné výše prezentované skutečnosti, a to že dívky měly na škále abúzu naměřené vyšší hodnoty.

7.5.3 Porovnání výsledků mezi dívkami a chlapci

Jak je již z výše uvedeného patrné, ve srovnání rozdílů mezi jednotlivými hodnotícími jevy nebyly zjištěny žádné markantní rozdíly mezi jednotlivými pohlavími. Porovnání můžeme vidět u níže prezentované **tabulky č. 7**. Můžeme si ale všimnout, že jak v oblasti šikany, tak v oblasti delikvence, mírně převládají chlapci, v oblasti abúzu, tedy v užívání návykových látek jsou s překvapivým rozdílem lehce náchylnější ve zkoumaném souboru děvčata.

U dívek je patrnější mírná převaha konformity k autoritám. Dívky se tedy jeví jako více poslušné vůči autoritě. Opět ale jen s mírnou převahou. Mírný náznak převahy u dívek rovněž pozorujeme u potřeby popularity.

Tabulka č. 7

	T-test rozdílu mezi jednotlivými proměnnými						
	Průměr dívky	Průměr chlapci	t-hodnota	df	p-hodnota	Počet dívek	Počet chlapců
vrst. nátlak	23,81	26,31	-1,85	107	0,07	57	52
konf. k autoritám	27,89	26,63	1,62	107	0,11	57	52
popularita	25,67	25,52	0,09	107	0,93	57	52
vrst. konf.	0,98	0,90	0,38	107	0,71	57	52
šikana	0,37	0,50	-0,93	107	0,35	57	52
delikvence	0,58	0,62	-0,20	107	0,84	57	52
abúzus	0,12	0,06	0,91	107	0,37	57	52
celkový skór VRCHA	1,07	1,17	-0,32	107	0,75	57	52

Při zhodnocení celkového výskytu rizikového chování je z uvedených tabulek patrné, že delikvence je nejvíce vyskytovaným rizikovým chováním v celkovém skóre VRCHA.

Druhá v pořadí je šikana a na třetím místě pak zneužívání návykových látek. Rovněž již v předešlých výsledcích bylo uvedeno, že průměrná hodnota celkového skóru VRCHA je mírně vyšší u chlapců.

Posouzení stanovených hypotéz

Z prezentovaných výsledků je zřejmé, že hypotéza **H1** se přijímá, tzn. byla potvrzena existence signifikantně pozitivního vztahu mezi vrstevnickou konformitou a rizikovým chováním u celého souboru žáků.

H2, která stanovila signifikantně větší míru výskytu rizikového chování u chlapců nežli u dívek, se nepotvrdila, tedy hypotéza se zamítá. Přestože byla zaznamenána pouze mírná převaha v průměrné hodnotě celkového skóru rizikového chování u chlapců, rozdíl v zaznamenané hodnotě nebyl signifikantní, tedy nebyl zaznamenán významný rozdíl.

Na závěr **H3** se rovněž z vyplývajících výše prezentovaných výsledků přijímá. Tzn. že respondenti s vyššími skóry na škále konformity k autoritám vykazují signifikantně nižší skór na škále rizikového chování.

7.6 Diskuse

Z uvedené interpretace výsledků šetření můžeme shrnout, že ve zkoumaném souboru respondentů nebyla zjištěna vysoká **míra výskytu rizikového chování** mezi žáky 5. ročníků ZŠ. Pozorujeme pouze nízké riziko výskytu, charakterizované jako běžnou rizikovost. Jedná se tedy o běžné experimentování v daném věku. V oblasti **míry výskytu konformity** u žáků 5. tříd se nejvíce projevila s největším zastoupením konformita k autoritám. Naopak vrstevnická konformita u zkoumaného souboru respondentů hrála minimální roli. Jako druhá v pořadí, ze zkoumaných oblastí, se projevila důležitost popularity u žáků, za níž následoval s malým rozdílem vrstevnický nátlak. Dá se říci, že konformita k autoritám, popularita i vrstevnický nátlak byly poměrně rovnoměrně zastoupeni v míře výskytu.

Co se týče výsledků ve vzájemném spolupůsobení těchto oblastí, u **konformity k autoritám** byl z posuzovaných škál zjištěn vztah ovlivňující oblasti vrstevnického nátlaku a rizikového chování. V obou případech konformita k autoritám u žáků 5. ročníků negativně ovlivňuje výskyt pocíťování vrstevnického nátlaku, stejně tak tendence

k projevům rizikového chování. Dá se říci, že konformita k autoritám u žáků ze zkoumaného souboru, celkově snižuje výskyt projevů rizikového chování, na rozdíl od ostatních posuzovaných oblastí. Žáci poslušnější povahy vůči autoritám tedy nejeví tendence k rizikovému chování.

U **vrstevnické konformity** se projevily významný vztah k popularitě a rovněž projevům rizikového chování. Můžeme říci, že vrstevnická konformita má vliv na výskyt projevů rizikového chování, rovněž i potřebu popularity. V obou případech platí přímá úměra, tedy čím více se projeví vrstevnická konformita, tím více budou ovlivněny tyto oblasti. Překvapivým zjištěním byla však poměrně nízká míra výskytu vrstevnické konformity u žáků. Konformita jako celek bývá poměrně běžnou u žáků mladšího školního věku, v našem případě v užším pojetí – tzv. středního dětství. Tyto spojitosti byly již představeny v teoretické části práce. Nicméně je nutné podotknout, že vrstevnická konformita se zde neprojevila ve větší míře na základě aktivit ve spojitosti rizikových chování. Nemůžeme tedy usoudit, že by žáci podléhali vrstevnické konformitě zapříčiňující rizikové chování.

U posuzování **vrstevnického nátlaku** bylo zjištěno, že u zkoumaného souboru měl vrstevnický nátlak velký vliv na popularitu, na případnou vrstevnickou konformitu a rovněž také na projevy rizikového chování. Pociťování tlaku ze strany vrstevníků se u žáků 5. tříd jevílo jako významný fakt. V porovnání s výsledky výzkumu od autorů Santora, Messerveye a Kusumakara (2000) můžeme konstatovat, že jsme došli ke stejnému výsledku. A to skutečnost, že jednak vrstevnický nátlak, ale také vrstevnická konformita, jsou výraznými činiteli k projevům rizikového chování. Chovají se tedy jako tzv. prediktory rizikového chování.

V konečném shrnutí **popularita** hrála významnou roli. Z uvedených výsledků je patrné, že větší snaha o oblíbenost mezi vrstevníky zapříčiňuje větší tendence k rizikovému chování, rovněž snižuje konformitu k autoritám. Je nutné připomenout, že potřeba být oblíbený ve skupině hrála u žáků do jisté míry důležitější roli než samotný vrstevnický nátlak. Nicméně potřeba popularity ve skupině svých vrstevníků rovněž ovlivnila pociťování vrstevnického nátlaku. Tedy čím větší byla tendence k popularitě, tím více se projevoval vrstevnický nátlak u jedinců. Tyto výsledky můžeme taktéž porovnat ve spojitosti s již zmiňovaným výzkumem Santora, Messerveye a Kusumakara (2000). I v tomto výzkumu bylo zjištěno, že potřeba být populární silně souvisí s pocitem nátlaku ze strany vrstevníků. Dále však autoři interpretovali, že vrstevnický nátlak má mnohem větší

význam, a je tedy silnějším prediktorem pro rizikové chování než samotná popularita. Tato skutečnost se ve výzkumném šetření této práce neprojevila. Naopak popularita u žáků 5. ročníků dosahovala mírně vyšších hodnot ve spojitosti s rizikovým chováním. Nicméně tuto skutečnost můžeme odůvodnit věkem respondentů, který byl v tomto výzkumu diplomové práce zaměřen na mladší věkovou kategorii, tj. průměrná hodnota věku činila 10,5 let.

Při posuzování rozdílů mezi dívkami a chlapci je z výše uvedené interpretace výsledků patrné, že výrazné rozdíly se mezi jednotlivými pohlavími neobjevily. U chlapců byla zaznamenána mírná převaha tendence k rizikovému chování, ačkoliv ne výrazná. Tyto výsledky v rozdílech pohlaví se také převážně shodují s výsledky výzkumu Santora, Messerveye a Kusumakara (2000). I v tomto výzkumu nebyl zaznamenán výrazný rozdíl, především v oblasti vrstevnického nátlaku a asociálních aktivitách. Nicméně, autoři zde zaznamenali větší rozdíl u tendencí k rizikovému chování u chlapců. Chlapci se tedy jeví jako více náchylní k projevům rizikového chování. Tato skutečnost se z výsledků výzkumného šetření této práce projevila pouze minimálně, což může být dáno limitem malého počtu respondentů.

Přestože nebyly u dívek a chlapců zaznamenány signifikantní rozdíly, bylo při porovnávání rozdílných hodnot zaznamenáno překvapující zjištění. Konkrétně se jednalo o hodnoty škály abúzu, tedy užívání či zneužívání návykových látek. V dotazníku tato škála obsahovala položky zaměřené na kouření cigaret, konzumaci alkoholu apod. Dívky s překvapivým zjištěním dosahovaly vyšších naměřených hodnot v této oblasti. Chlapci oproti tomu mírně převládali v oblasti delikvence a šikany. Můžeme konstatovat, že toto zjištění může být dáno limitem studie, a to konkrétně nepravdivém zodpovězení všech položek všemi zúčastněnými žáky. Nicméně se tato skutečnost nedá spolehlivě potvrdit. Rovněž se nejednalo o vysoké hodnoty na této škále, stejně tak nebyl rozdíl výrazný. Nelze tedy vyvodit obecný závěr z tohoto zjištění.

Při porovnání výsledků s výše uvedeným výzkumem můžeme rovněž porovnat výsledky s šetřením autorky Dobešové Cakirpaloglu z roku 2016. Ve výzkumu Dobešové Cakirpaloglu (2016), který byl proveden s českými a americkými adolescenty, autorka rovněž vycházela z teoretického podkladu výzkumu Santora, Messerveye a Kusumakara (2000). Přestože hlavním cílem bylo srovnání výsledků mezi českými a americkými adolescenty, i zde můžeme do určité míry srovnat interpretaci výsledků. Především při porovnání výsledků mezi rozdílným pohlavím. Rizikové chování se i zde, stejně jako u

výzkumu Santora, Messerveye a Kusumakara, projevilo jako převažující u mužského pohlaví. Ačkoliv se z výsledků šetření této diplomové práce projevila pouze minimální převaha rizikového chování u chlapců, z uvedených srovnání výzkumů se dá konstatovat, že chlapci budou pravděpodobně více náchylní k rizikovému chování. Nutno však podotknout, že výzkum autorky byl proveden s věkovou skupinou adolescentů od 18 do 21 let. Jedná se tedy o výrazně starší skupinu respondentů, než byla cílová skupina této práce. Nicméně i zde se dá poukázat na skutečnost, že při srovnání výsledků všech zmiňovaných výzkumů, je bez ohledu na věk převažující rizikové chování u mužského pohlaví.

Rovněž ve spojitosti s výzkumem u amerických a českých adolescentů Dobešové Cakirpaloglu (2016) můžeme připojit i porovnání výsledků spojených s konformitou k autoritám, která se rovněž bez ohledu na věk projevila ve větší míře u ženského pohlaví. Tedy jednak ve výzkumu u starších adolescentů autorky, stejně tak u mladých adolescentů výzkumu této diplomové práce.

Pokud bychom se zaměřili pouze na český soubor respondentů výzkumu Dobešové Cakirpaloglu (2016), lze porovnat průměrné hodnoty výskytu jednotlivých oblastí. Soubor českých adolescentů se v oblasti konformity vyznačoval největším výskytem potřeby oblíbenosti. Vrstevnický nátlak dosahoval mírně nižších hodnot, stal se tak druhým nejvíce vnímaným ze strany adolescentů. Jako další v pořadí se projevila konformita k autoritám, která tedy převažovala nad konformitou vrstevnickou. Rizikové chování dosahovalo nejvyšších hodnot ze zkoumaných oblastí. Vzhledem k rozdílnému věku respondentů tohoto šetření můžeme diskutovat, že s rostoucím věkem stoupá tendence k rizikovému chování. Rovněž do určité míry klesá konformita k autoritám. Oblíbenost zůstává poměrně na stejné úrovni potřeb adolescentů.

V konečném srovnání, jak již bylo zmíněno na úvod kapitoly, projevy rizikového chování nebyly u žáků 5. tříd zaznamenány jako rizikové ve vysoké míře. Tato skutečnost může být dána jednak samozřejmě velikostí souboru zkoumaného vzorku, stejně tak ale můžeme říci, že u žáků v této věkové kategorii se neprokázal významný výskyt rizikového chování. Nicméně je nutné zde rovněž poukázat na možné zkreslení výsledků především v oblasti rizikového chování, které je dané popsányými limity v následující kapitole. Při srovnání výsledků čistě rizikového chování s výzkumem Dolejše, Skopala a Suché (2014), kterého se účastnili respondenti ve věkovém rozmezí od 11 do 15 let, bylo ve výzkumném šetření mé práce dosaženo oproti výzkumu autorů poměrně malých hodnot. Tento výzkum

byl představen v teoretické části práce, nicméně můžeme podotknout, že naměřené hodnoty ve tomto výzkumu autorů byly v některých oblastech až zarážející. (Dojels, 2014) Tento jev se u žáků zkoumaného souboru neprojevil.

Na závěr můžeme shrnout, že zjištěné výsledky se v určitých oblastech shodují s výsledky uvedených výzkumů. Nicméně je nutné brát v potaz věkové rozmezí zkoumaného vzorku a rovněž i omezený počet respondentů. Rovněž můžeme uvést, že zkoumané hypotézy byly přijaty, až na H2, která hovořila o signifikantním rozdílu mezi projevy rizikového chování chlapců a dívek.

7.7 Limity práce

Ve výzkumném šetření se objevily jednotlivé limity práce, které do určité míry ovlivnily průběh celého šetření a rovněž i výsledků výzkumu.

Jako největší limit celé práce je již zmiňovaná pandemická situace **Covid-19** spojená s přetrvávajícím dlouhodobým uzavřením základních škol. Tato skutečnost ovlivnila výrazně celé výzkumné šetření, a spolupůsobila tak na vzniku dalších limitů práce. Současná situace znemožnila provedení výzkumného šetření ve školách běžnou osobní cestou. Nebylo možné tedy navštívit jednotlivé školy osobně. Z tohoto důvodu byl vytvořen online dotazník, který byl dále rozeslán ředitelům základních škol s prosbou o spolupráci. Za výrazný limit práce pro tento výzkum tedy považujeme **online sběr dat**. Což zapříčinilo výraznou limitující skutečnost, a to je **malý počet respondentů** pro výzkum. Jednak školy v aktuální situaci odmítaly spolupracovat, mnohdy online formou vůbec na prosbu o spolupráci nereagovaly, a dále pak školy, které se zapojily, rovněž nepřinesly velký počet respondentů, což bylo dáno především dobrovolným vyplněním ze strany žáků. Zapojení malého počtu respondentů může tedy přinášet zkreslení interpretovaných výsledků.

Jako další limit, který může přinášet zkreslení výsledků mohl být i **strach žáků** ze skutečné **anonymity** výsledků. Jelikož byl žákům dotazník zprostředkován přes jejich třídního učitele, je možné předpokládat, že někteří žáci mohli pociťovat obavy z pravdivého vyplnění odpovědí, především v oblasti rizikového chování. Interpretace dotazníku od samotného učitele byla jistě na každé ZŠ odlišná. Jako autorka práce jsem neměla možnost žákům dotazník představit a prezentovat co je cílem, rovněž zdůraznit anonymitu. Tyto informace dostali pouze ředitelé škol (a rodiče), kteří si již pak dle svého uvážení prezentovaly (většinou formou emailu) dotazník dalším zúčastněným. Přestože byla

anonymita uvedena v úvodu dotazníku, nedá se předpokládat, že by si všichni žáci tuto skutečnost osvojili.

Rovněž limitující byla vyplývající skutečnost z uzavřených škol, a tedy dlouhodobá **absence kontaktu s třídním kolektivem**. Přestože byl výzkum proveden na podzim roku 2020 na počátku opětovného uzavření škol, žáci byli již více než měsíc doma bez personálního kontaktu se spolužáky.

V neposlední řadě za limit práce je považována **malá zkušenost** autorky diplomové práce s prováděním výzkumného šetření a rovněž i interpretací výsledků.

8 Souhrn

Teoretická východiska práce byla postavena na problematice konformity a rizikového chování, společně s charakteristikou mladšího školního věku s přihlédnutím k věkové kategorii tzv. pozdního dětství, někdy nazývané jako raná pubescence.

Byla vymezena konformita z terminologického hlediska, dále typy konformity, její příčiny, specifické druhy a také konformita v mladším školním věku. Představeny byly také tradiční výzkumy a další vybrané výzkumy konformity. Z oblasti rizikového chování byla vymezena terminologie a charakteristika jednotlivých pojmů, dále teorie příčin rizikového chování. Rovněž představeny byly nejčastější typy rizikového chování ve školním prostředí, jako je šikana a kyberšikana, záškoláctví, krádeže, poškozování věcí, či kouření tabákových výrobků apod. V neposlední řadě byl prezentován přehled vybraných výzkumů rizikového chování. Problematiky obou témat byly představeny v teoretické části práce.

Základním vycházejícím podkladem pro výzkumnou část diplomové práce se stal výzkum u adolescentů zaměřený na konformitu ve spojitosti s rizikovými aktivitami, od autorů Santora, Messerveye a Kusumakara (2000), který byl spojen s výzkumným dotazníkem VRCHA (výskyt rizikového chování u adolescentů) od autorů Dolejše a Skopala (2013). Spojením těchto dvou dotazníků vznikla baterie dotazníku pro výzkumné šetření. Rovněž byly tyto výzkumy představeny v teoretické části práce.

V návaznosti na výzkum zmiňovaných autorů byl stanoven výzkumný cíl práce, a to konkrétně zjištění míry výskytu konformity a rizikového chování u žáků 5. ročníků (tedy žáků spadajících pod 1. stupeň ZŠ). Dále byly stanoveny dílčí cíle, spočívající v míře výskytu jednotlivých zkoumaných oblastí, a to vrstevnické konformity, vrstevnického nátlaku, popularity a konformity k autoritám. Součástí dílčích cílů bylo rovněž zkoumání vzájemných vztahů a spolupůsobení těchto oblastí, společně i s oblastí rizikového chování. Tedy zda existují významné vztahy mezi těmito jevy, a jakým způsobem se vzájemně ovlivňují.

Po vymezení cílů práce byly dále stanoveny hypotézy. **H1** předpokládala, že vyšší míra vrstevnické konformity pozitivně signifikantně koreluje s rizikovým chováním. Předpoklad **H2** spočíval v rozdílech mezi dívčím a chlapeckým pohlavím, a konkrétně: míra výskytu rizikového chování bude signifikantně větší u chlapců nežli u dívek. Nakonec **H3** stanovila, že žáci s vyššími skóry na škále konformity k autoritám vykazují signifikantně nižší skór na škále rizikového chování.

Jako metoda výzkumného šetření byla zvolena dotazníková forma. Spojeny byly dotazníky již zmiňovaných autorů, přičemž dotazník od Santora, Messerveye a Kusumakara (2000) byl mírně modifikován, aby odpovídal rozumových a věkovým zvláštnostem žáků 5. tříd. Dotazník zahrnoval škály vrstevnického nátlaku, popularity, konformity k autoritám a vrstevnické konformity. Jednalo se o hodnocení na pětibodové hodnotící škále. Vrstevnická konformita zahrnovala otázky s uzavřenou formou odpovědí. Druhá část dotazníku prezentována dotazníkem VRCHA představovala rovněž otázky s uzavřenou formou odpovědí, kde žáci u jednotlivých rizikových aktivit vybírali možnosti „ano“ – „ne“. Ukázky obou dotazníků byly demonstrovány v kapitole popisující zvolenou metodu sběru dat.

Celé výzkumné šetření probíhalo online formou. Cílená skupina byli žáci 5. ročníků. Za aktuální pandemické situace Covid-19 nebylo možné navštívit jednotlivé školy osobně. Osloveni byli ředitelé základních škol napříč ČR formou emailu, rovněž byli osloveni rodiče žáků pomocí prosby o spolupráci ve formě dopisu rodičům. S účastí na výzkumu souhlasilo 11 škol. Ředitelé přeposlali odkaz na online dotazník třídním učitelům 5. tříd, ti jej pak dále prezentovali žákům. Dobrovolně se do výzkumu zapojilo 109 žáků 5. ročníků.

Pro vyhodnocení výsledků bylo využito statistického programu STATISTICA verze 13 (StatSoft, I. (2013). Electronic statistics textbook. Tulsa, OK: StatSoft, 34.). Zvolena byla parametrická statistika - především popisná statistika, Pearsonova korelace (zjišťující signifikantní vztahy mezi posuzovanými oblastmi) a Studentův t-test (pro porovnání výsledků mezi dívkami a chlapci). Vyhodnocení bylo provedeno na 5 % hladině významnosti.

Při interpretaci výsledků byl prezentován soubor respondentů, který zahrnoval 57 dívek a 52 chlapců. Jak již bylo uvedeno, celkem 109 žáků 5. tříd. Ze zapojených základních škol se aktivně zúčastnili výzkumu žáci z převážně olomouckého a moravskoslezského kraje. Průměrná hodnota věku činila 10,5 let.

Ze zjištěných výsledků bylo patrné, že žáci zkoumaného vzorku vykazují ze všech posuzovaných oblastí největší míru konformity k autoritám. Popularita se jevila jako druhá v zastoupení důležitosti, následoval vrstevnický nátlak. Všechny tyto 3 oblasti byly zastoupeny pouze s malým rozdílem hodnot. Vrstevnická konformita se v míře výskytu u zkoumaného souboru projevila jako nejméně vyskytující se. Hodnoty samotného rizikového chování byly rovněž na nízké úrovni. Při shrnutí výsledků celkového skóru

VRCHA byla vyhodnocena rizikovost jako běžná, tedy běžné experimentování v daném věku.

Mezi korelačními vztahy posuzovaných oblastí, se projevila souvislost mezi konformitou k autoritám a ostatními jevy, jako negativní signifikantní vztah. Obecně vyšší míra konformity k autoritám vykazovala nižší míru vrstevnického nátlaku, stejně tak tendenci k rizikovému chování, a dalším zmiňovaným jevům. Čímž se potvrdila hypotéza **H3**. Konformita k autoritám se mírně více projevila u dívek. Výsledky vrstevnického nátlaku ukázaly, že nátlak ze strany vrstevníků má vliv na popularitu, rizikové chování, ale také vrstevnickou konformitu. Čím více žáci pocítují vrstevnický nátlak, tím více mají potřebu být populární, rovněž tím více se objevují tendence k rizikovému chování, či podlehnutí vrstevnické konformitě. Podobné výsledky byly zaznamenány při posuzování vztahů vrstevnické konformity s dílčími posuzovanými oblastmi. Tato skutečnost rovněž potvrdila **H1**. Tedy skutečnost, že vyšší míra vrstevnické konformity pozitivně signifikantně koreluje s rizikovým chováním.

Popularita se jevila jako významný činitel. Bylo vyhodnoceno, že čím více mají žáci potřebu být populární ve skupině, tím více za tímto účelem mohou vykazovat projevy rizikového chování. Z hlediska rozdílů mezi pohlavím nebyly zaznamenány signifikantní rozdíly. Nepotvrdila se tedy **H2**, předpokládající signifikantně vyšší míru výskytu rizikového chování u chlapců. Přestože mírná převaha zde byla, nebyla vyhodnocena jako výrazný rozdíl. Z uvedených výsledků je patrná i mírná převaha již zmiňované konformity k autoritám u dívek, u chlapců mírně vyšších hodnot dosáhl vrstevnický nátlak. Nicméně jak již bylo uvedeno, ani v jednom případě mezi hodnotami odlišného pohlaví nebyl zaznamenán signifikantní rozdíl.

Výsledky šetření se v jisté míře shodovaly se zjištěním autorů Santora, Messerveye a Kusumakara (2000), přičemž rozdílným zjištěním byla u žáků 5. tříd role popularity, která se jevila jako mírně významnější prediktor rizikového chování než samotný vrstevnický nátlak, který hrál výrazně významnější roli ve výzkumném zjištění autorů. Rovněž se oproti výzkumu autorů neprojevila významná rozdílnost u projevů rizikového chování mezi dívkami a chlapci. Nicméně vrstevnický nátlak i popularita se v obou výzkumech projeví jako výrazné prediktory k rizikovému chování.

Výsledky byly dále srovnány s výzkumem u amerických a českých adolescentů Dobešové Cakirpaloglu (2016), který taktéž vycházel z teoretického podkladu výzkumu

zmiňovaných autorů. Pro srovnání bylo využito rozdílné působení u ženského a mužského pohlaví. Zde se přes výrazně rozdílný věk respondentů také projevila konformita k autoritám ve větší míře u ženského pohlaví. Rovněž bylo využito výsledků českého souboru těchto respondentů, který byl využit k porovnání výsledků s rozdílným věkem. Ukázalo se, že potřeba popularity je konzistentně důležitým faktorem v obou případech věkové kategorie. Nicméně rizikové chování s vyšším věkem výrazně stoupl. Vrstevnický nátlak se rovněž projevil jako výrazný faktor. Oproti výsledku výzkumu této diplomové práce konformita k autoritám u vyššího věku v porovnání s ostatními jevy klesla.

Porovnání výsledků zjištěných u samotného rizikového chování, pomocí VRCHA dotazníku, s výsledky zjištění autorů Dolejše, Skopala a Suché (2014), se hodnoty rizikového chování výrazně lišily. Zatímco autoři dosáhly vyšších hodnot výsledků u rizikových aktivit, v případě předmětu tohoto výzkumu cíleného na žáky 5. tříd se rizikové chování projevilo nízkým výskytem.

U výzkumného šetření této diplomové práce se objevily taktéž limity práce, které šetření určitým způsobem ovlivnily. Jednalo se především o aktuální pandemickou situaci Covid-19, která zapříčinila uzavření běžných základních škol, na které byl výzkum zaměřen. Šetření tedy probíhalo online formou, což je považováno za jeden z limitů práce, jelikož tato cesta online šetření zapříčinila nižší míru spolupráce respondentů. Více škol za aktuální situace odmítalo spolupracovat na výzkumném šetření. Z čehož dalším vyplývajícím limitem práce je poměrně malý počet respondentů. Další omezení přinášela i nemožnost představení dotazníku samotným žákům autorkou výzkumu. Tato problematika byla interpretována třídními učiteli různých základních škol. Nebyla tedy možná zdůraznit anonymitu dotazníku, tedy aby žáci neměli strach odpovídat pravdivě. Jako další limit byla zaznamenána, vyplývající z výše uvedeného uzavření škol, dlouhodobá absence kontaktu vrstevníků s kolektivem spolužáků ve školách. Mezi limity práce se zařadila i malá zkušenost autorky s vedením výzkumného šetření, a následným zpracováním dat, společně s interpretací výsledků.

Výsledky práce přinášejí zhodnocení projevů konformity a rizikového chování u žáků 5. ročníků běžných základních škol převážně v olomouckém a moravskoslezském kraji. Je však nutno přihlídnout k malé velikosti vzorku. Při této velikosti zkoumaného souboru se nedá obecně říci, že by byly výsledky u žáků této věkové kategorie obecně platné. Nicméně tato věková kategorie nebyla z uvedených výsledků zkoumaného vzorku charakterizována

jako riziková. Rovněž se neprojevila větší míra výskytu vrstevnické konformity ve spojitosti s rizikovým chováním. Převládající oblasti ve zkoumaném kontextu jsou konformita k autoritám, popularita a rovněž pocíťování vrstevnického nátlaku. Samotné podlehnutí vrstevnické konformitě za účelem rizikového chování nebylo zjištěno ve vysoké míře.

Závěr

Téma diplomové práce bylo stanoveno jako konformita a rizikové chování na 1. stupni ŽŠ, které se dále zaměřovalo na žáky 5. tříd ZŠ představujících již potřebné rozumové vyspělosti k tématu práce.

V teoretické části byla vymezena základní teoretická východiska tématu. Vymezena byla sociální skupina, mladší školní věk s přihlédnutím na charakteristiku věkové kategorie pozdního dětství, dále konformita a její problematika, a především také rizikové chování a jeho projevy. Součástí teoretické části práce byly rovněž výzkumné šetření autorů, ze kterých se dále odvíjela výzkumná část práce.

Hlavním cílem práce bylo zjištění míry výskytu konformity a rizikového chování u těchto žáků. Dílčí cíle se zaměřovaly na jednotlivé vztahy mezi posuzovanými oblastmi, a tedy vrstevnickým nátlakem, vrstevnickou konformitou, konformitou k autoritám, popularitou a rizikovým chováním.

Po vyhodnocení výsledků bylo těchto cílů dosaženo, tj. byla zjištěna míra výskytu konformity a rizikového chování u žáků 5. tříd, společně se vzájemným spolupůsobením dílčích jevů. Míra výskytu rizikového chování se projevila jako nízká. Konformita u těchto žáků byla vyhodnocena v největší míře výskytu konformity k autoritám. Nejnižších hodnot ve zkoumaných oblastech dosáhla konformita vrstevnická. V konečném výsledku bylo zjištění výzkumného šetření porovnáno s ostatními výzkumy.

Problematika rizikového chování a konformity je stále aktuálním tématem především ve školním prostředí. Zjištění diplomové práce zahrnuje malé riziko výskytu těchto jevů u zkoumaného souboru v této cílené věkové kategorii.

ZDROJE

BIBLIOGRAFIE:

DAŘÍLEK, Pavel. Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3758-3.

DOBEŠOVÁ CAKIRPALOGLU, Simona. Nahlédnutí do sociální psychologie. In: PUGNEROVÁ, Michaela, a kol. Psychologie: pro studenty pedagogických oborů. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada), s. 133-154. ISBN 978-80-271-0532-8.

DOLEJŠ, M. Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA). In: SKOPAL, Ondřej, Martin DOLEJŠ a Jaroslava SUCHÁ. Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 24-34. ISBN 9788024442235.

DOLEJŠ, M., Skopal, O. Výskyt rizikového chování u adolescentů Dolejš a Skopal (VRCHA). Olomouc: Univerzita Palackého, 2013

DOLEJŠ, M., Skopal, O. Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA). Příručka pro praxi. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015

DOLEJŠ, Martin, OREL, Miroslav. Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5252-4

HELUS, Zdeněk. Úvod do psychologie. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2018. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4675-3.

HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE, ed. Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.

HUTYROVÁ, Miluše, Michal RŮŽIČKA a Jan SPĚVÁČEK. Prevence rizikového a problémového chování. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3725-5.

JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. Psychologie školní šikany. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2992-3.

JOBÁNKOVÁ, Marta. a kol., Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky. Vyd. 2., přeprac. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2002. ISBN 80-7013-365-1.

KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-x.

KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

KOLLEROVÁ, Lenka. Střední dětství. In: BLATNÝ, Marek, ed. Psychologie celoživotního vývoje. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 85-95. ISBN 978-80-246-3462-3

KRECH, David; CRUTCHFIELD, Richard S.; BALLACHEY, Egerton L. Individual in society: A textbook of social psychology. 1962.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN isbn:978-80-247-1284-0.

LEMROVÁ, Soňa. Nahlédnutí do pedagogické psychologie. In: PUGNEROVÁ, Michaela, a kol. Psychologie: pro studenty pedagogických oborů. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada), s. 91-131. ISBN 978-80-271-0532-8.

LOVAŠ, Ladislav. Malé sociální skupiny. In: VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). s. 238-248. ISBN 978-80-247-5775-9.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ, et al. Prevence rizikového chování ve školství. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.

MYERS, David G. Sociální psychologie. Přeložil Helena VAĎUROVÁ, přeložil Zuzana PASEKOVÁ, přeložil Milena BILDOVÁ. Brno: Edika, 2016. ISBN 978-80-266-0871-4.

NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Praha: Svoboda, 1970. Sociologická knižnice.

PUGNEROVÁ, Michaela. Nahlédnutí do vývojové psychologie. In: PUGNEROVÁ, Michaela, a kol. Psychologie: pro studenty pedagogických oborů. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada), s. 46-87. ISBN 978-80-271-0532-8.

PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ. Přehled poruch psychického vývoje. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5452-9.

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, c2004. ISBN 80-7367-124-7.

SKOPALOVÁ, J., RASZKOVÁ, T., ZELINKA J. Rizikové chování ve školním prostředí. In: BLAŠTÍKOVÁ, Lucie a kol. Klima školy a jeho ovlivnění školním metodikem prevence a sociálním pedagogem v základní škole. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 39-54. ISBN 978-80-244-4894-7.

SLAMĚNÍK, Ivan. Konformita. In: VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). s. 250-260. ISBN 978-80-247-5775-9.

SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

THOROVÁ, Kateřina. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

CAKIRPALOGLU, Simona a Vladimír ŘEHAN. Konformita v dětském věku: transkulturní komparativní studie. Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi. 2007, 51(4), 393-403. ISSN 0009-062X.

DOBEŠOVÁ CAKIRPALOGLU, Simona, Michaela PEČTOVÁ a Šárka VÉVODOVÁ. Conformity among Czech and American adolescents. Profese online [online]. 2016, 9(1), 9-16 [cit. 2021-03-03]. ISSN 18034330. Dostupné z: doi:10.5507/pol.2016.002

ENGLANDER, Elizabeth, Edward DONNERSTEIN, Robin KOWALSKI, Carolyn A. LIN a Katalin PARTI. Defining Cyberbullying. Pediatrics [online]. 2017, 140(Supplement 2), S148-S151 [cit. 2020-11-08]. ISSN 0031-4005. Dostupné z: doi:10.1542/peds.2016-1758U

HOFERKOVÁ, Stanislava. Vývoj prevalence rizikového chování dětí a mládeže v České republice. Prohuman. [online]. 2017, Neuveden (Květen), 1-8. [cit. 18. 11. 2020]. ISSN 1338-1415. Dostupné z: <https://www.prohuman.sk/pedagogika/vyvoj-prevalence-rizikoveho-chovani-deti-a-mladeze-v-ceske-republice>

JESSOR, R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. Journal of Adolescent Health [online]. 1991, 12(8), 597-605 [cit. 2021-04-11]. ISSN 1054139X. Dostupné z: doi:10.1016/1054-139X(91)90007-K

KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R. České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva) [online]. E-bezpeci.cz, 2019, [cit. 18.11.2020]. Dostupné z: <<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file>>

MŠMT. NÁRODNÍ STRATEGIE PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE NA OBDOBÍ 2019 – 2027 Praha: MŠMT [online]. 2019, [cit. 28.11.2020]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

MUNDY, Lisa K., Louise CANTERFORD, Dawn TUCKER, et al. Academic Performance in Primary School Children With Common Emotional and Behavioral Problems. *Journal of School Health* [online]. 2017, 87(8), 593-601 [cit. 2020-12-11]. ISSN 00224391. Dostupné z: doi:10.1111/josh.12531

SANTOR, Darcy A., Deanna MESSERVEY a Vivek KUSUMAKAR. Measuring Peer Pressure, Popularity, and Conformity in Adolescent Boys and Girls: Predicting School Performance, Sexual Attitudes, and Substance Abuse. *Journal of Youth and Adolescence* [online]. 2000, 29(2), 163-182 [cit. 2021-04-09]. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1005152515264

StatSoft, I. (2013). *Electronic statistics textbook*. Tulsa, OK: StatSoft, 34.

Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014 [online]. Prevence-info.cz, 2014, [cit. 18.11.2020]. Dostupné na: http://www.prevence-info.cz/sites/default/files/users/9/bezpecny_internet2014_prezentace_socialni_site.pdf

WALKER, Michael B. a Maria G. ANDRADE. Conformity in the Asch Task as a Function of Age. *The Journal of Social Psychology* [online]. 2010, 136(3), 367-372 [cit. 2020-11-08]. ISSN 0022-4545. Dostupné z: doi:10.1080/00224545.1996.9714014

WICE, Matthew a Shai DAVIDAI. Benevolent Conformity: The Influence of Perceived Motives on Judgments of Conformity. *Personality and Social Psychology Bulletin* [online]. [cit. 2021-04-11]. ISSN 0146-1672. Dostupné z: doi:10.1177/0146167220963702

9 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dopis ředitelům (žádost o spolupráci na výzkumném šetření)

Příloha č. 2 – Dopis rodičům

Příloha č. 3 – Sociodemografický dotazník

Příloha č. 4 – Dotazník pro oblast konformity a rizikového chování od Santora, Messerveye a Kusumakara (2000) (modifikovaná verze)

Příloha č. 5 – seznam grafů a tabulek

Příloha č. 6 – seznam zkratk

Příloha č. 1

Prosba o spolupráci na výzkumu v 5. třídách ZŠ

Vážená paní ředitelko, vážený pane řediteli,

Obracím se na Vás s nesmírně velkou prosbou o spolupráci na výzkumu k mé diplomové práci, která se zabývá mírou výskytu RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ a mírou KONFORMITY u žáků na 1. stupni ZŠ se zaměřením na 5. třídy.

Výzkum je realizován pod Pedagogickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci, pod vedením Mgr. Simony Dobešové Čakirpaloglu, Ph.D.

Jsem si vědoma, že v této nelehké době máte spoustu jiných starostí a Vašeho času si proto velice vážím. Proto, pokud by byla Vaše škola ochotná podílet se na výzkumu, byla bych Vám nesmírně vděčná.

Jednalo by o vyplnění online dotazníku žáky 5. tříd. Dotazníky jsou zcela anonymní, nebude zveřejněno ani jméno školy, pouze kraj.

V případě dotazů se na mne kdykoliv obraťte.

Mockrát Vám děkuji za odpověď a za Váš čas.

Se srdečným pozdravem

Cinegrová Michaela, studentka 5. ročníku Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a speciální pedagogiky, UPOL.

Příloha č. 2

Dopis rodičům

Milí a vážení rodiče,

jmenuji se Michaela Cinegrová a jsem studentkou 5. ročníku Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Studuji obor Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a speciální pedagogika.

Aktuálně píše diplomovou práci k ukončení posledního ročníku svého studia, která se zabývá tématem konformity a rizikovým chováním na 1. stupni ZŠ. Práce je vedena pod katedrou psychologie a patopsychologie PdF UPOL, vedoucí práce je Mgr. Simona Dobešová Cakirpaloglu Ph.D.

Dovoluji si Vás poprosit o předání a vyplnění dotazníku VAŠIMI DĚTMI, které jsou aktuálně v 5. ročníku na ZŠ. Dotazník jim bude zaslán prostřednictvím jejich třídního učitele v rámci online výuky.

Klasický výzkum ve školách mi byl v aktuální době dle vládních nařízení znemožněn, proto bych Vás chtěla požádat a moc poprosit o vyplnění alespoň touto online cestou. Uzavírání škol mi realizaci výzkumu již několikrát znemožnilo. Obracím se tak přímo na Vás. Moc by mi Vaše ochota (poskytnout dotazník Vaším dětem k vyplnění) pomohla.

Dotazník je zcela anonymní a vyplnit jej zabere cca 20 minut.

Zpracovaná data budou použita ve výzkumné části diplomové práce

Velice si Vašeho času v této nelehké době vážím.

Mockrát Vám děkuji za ochotu a spolupráci.

Se srdečným pozdravem

Cinegrová Michaela, studentka PdF UPOL

ODKAZ NA DOTAZNÍK:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfwfy2b_XMxV_JTax7bzxHhQHgqYPNd-PyXhiQfOEtqG_zwQ/viewform?usp=sf_link

Příloha č. 3

Dotazník – sociodemografická data

Vyber svoje pohlaví.

- a) chlapec
- b) dívka

Kolik je ti let?

- a) 10 let
- b) 11 let
- c) Jiné _____

Do kterého ročníku chodíš?

- a) 5. ročník
- b) Jiné ____

Ve kterém kraji bydlíš?

- a) Hlavní město Praha
- b) Středočeský kraj
- c) Jihočeský kraj
- d) Plzeňský kraj
- e) Karlovarský kraj
- f) Ústecký kraj
- g) Liberecký kraj
- h) Královehradecký kraj
- i) Zlínský kraj
- j) Moravskoslezský kraj

Příloha č. 4

Dotazník pro oblast konformity a rizikového chování od autorů Santora, Messerveye a Kusumakara (2000)

(modifikovaná verze)

A) Přečtěte si prosím následující tvrzení a rozhodněte se, zda souhlasíte nebo nesouhlasíte.

1	2	3	4	5
Silně Nesouhlasím	Nesouhlasím	NEVÍM	Souhlasím	Silně souhlasím

1. Moji přátelé mne dokáží donutit udělat cokoliv.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

2. Udělal/a jsem věci, abych byl více populární (oblíbený). Dokonce, i když to znamenalo udělat něco, co obvykle nedělám.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

3. Pokud mě učitel požádá, abych něco udělal, obvykle to udělám.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4. Lehce podléhám tlaku svých vrstevníků. (Lehce se chovám nějak jenom proto, že to ostatní kamarádi chtějí nebo dělají taky.)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

5. Kvůli názoru jiných lidí jsem zanedbával své kamarády.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6. Obvykle dělám to, co je mi řečeno, abych udělal.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

7. Když mě ve škole požádá skupina lidí, abych něco udělal, je pro mě těžké to odmítnout.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

8. Abych byl více oblíbený, tak jsem někdy ignoroval jiné lidi. Kvůli tomu, abych byl více oblíbený u některých lidí, jsem si jiných lidí někdy nevšímal.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

9. Obvykle poslouchám své rodiče.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

10. Někdy jsem porušil pravidla, protože na mě jiní lidé (kamarádi) naléhali.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

11. Udělal bych téměř cokoli, aby mě druzí nevnímali jako smolaře.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

12. Plním přání rodičů - i když to znamená, že neudělám něco, co bych chtěl udělat.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

13. Někdy jsem udělal nebezpečné nebo hloupé věci, protože mě k tomu ostatní vyzvali (řekli mi, ať to udělám).

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

14. Je pro mě důležité, aby si ostatní mysleli, že jsem oblíbený.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

15. I když nesouhlasím s přáním svých rodičů, obvykle udělám, co mi řeknou.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

16. Často mám pocit, že jsem tlačěn do věcí, které obvykle nedělám.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

17. Někdy jsem šel ven s lidmi jenom proto, že byli populární (oblíbení).

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

18. Často porušuji pravidla.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

19. Pokud moji kamarádi pijí nějaký populární nápoj (např. energetický nápoj), je pro mě těžké odmítnout, že to pít nechci.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

20. Koupil/a jsem si věci, protože byly módní (byly „in“).

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

21. Málokdy dodržuji pravidla.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

22. Šel jsem za školu, když mě k tomu jiní přemluvili.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

23. Čas od času jsem změnil/a styl oblékání, abych byla více populární.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

24. Přátelil jsem se s některými lidmi jenom proto, že byli u ostatních oblíbení.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

25. Chodil/a jsem na oslavy kamarádů jenom proto, abych patřila do party.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

26. Někdy jsem kouřil cigarety, protože mě k tomu ostatní kamarádi přesvědčili.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

27. Často dělám věci, jen abych byl oblíbený u lidí ve škole.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

28. Někdy trávím čas s některými lidmi jenom proto, aby si ostatní nemysleli, že nejsem oblíbený.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

B) PŘEČTI SI NÁSLEDUJÍCÍ OTÁZKY A VYBER JEDNU Z ODPOVĚDÍ:

- 1) Představ si, že jsi byl/a pozván/a na dvě jiné oslavy ve stejný den. První oslavu pořádá tvoje méně populární skupina kamarádů a druhou oslavu pořádá velice populární osoba ze školy, kterou bys chtěl více poznat. Na kterou oslavu půjdeš radši?
 - a) Půjdeš na oslavu, kterou pořádají tvoji kamarádi.
 - b) Půjdeš na oslavu, kterou pořádá ta populární osoba.

- 2) Představ si, že toto odpoledne máš mít hodinu matematiky a angličtiny. Tvoji kamarádi se rozhodli, že na hodinu nepůjdou a půjdou místo školy do centra města. Chtějí, abys šel s nimi taky. Co si vybereš?
 - a) Půjdeš do školy na hodiny.
 - b) Půjdeš za školu se svými kamarády.

- 3) Představ si, že máš zítra velice důležitý test ve škole, ze kterého musíš dostat dobrou známku. Dneska odpoledne ti zavolá kamarád, který ten stejný test bude psát zítra taky. Kamarád se tě ptá, jestli s ním nepůjdeš odpoledne do kina. Jak se rozhodneš?
- a) Zůstaneš doma a budeš se učit na test.
 - b) Půjdeš s kamarádem do kina.
- 4) Představ si, že jsi s kamarády v obchodě. Obchod je poloprázdný a ty si všimneš, že tvoji kamarádi si vzali věci z regálu, ale nezaplatili za ně. Ty nechceš nic krást, ale jsi jediný/á ze skupiny, kdo nevzal nic. Co uděláš?
- a) Taky ukradneš nějakou věc.
 - b) Nic nevezmeš.
- 5) Představ si, že jsi tvrdě trénoval/a, aby se ses dostal/a do určitého klubu nebo týmu. Jsi nadšený, že ses do týmu konečně dostal. Ale pak se dozvíš, že aby ses mohl/a stát členem klubu, musíš ještě provést nějakou nepříjemnou věc. Řekli ti, že abys mohl být součástí klubu, musíš spolknout zlatou rybku a obarvit si pramen vlasů. Už jsi kamarádům oznámil, že to uděláš. Jak se rozhodneš?
- a) Spolkneš rybku a obarvíš si pramen vlasů.
 - b) Nespolkneš rybku ani si neobarvíš pramen vlasů. A budeš vědět, že se do týmu nikdy doopravdy nedostaneš.
- 6) Představ si, že jsi v restauraci s několika štíhlými kamarády. Všichni si objednejí na oběd salát. Ty máš ale chuť na čokoládový dezert, který v restauraci mají. Co uděláš?
- a) Objednáš si čokoládový dezert.
 - b) Objednáš si salát.

- 7) Představ si, že jsi venku v parku s populárními lidmi ze školy. Je tam skupina lidí, kteří sedí uprostřed na lavičce a kouří cigarety. Co uděláš?
- a) Taký si dáš cigaretu.
 - b) Nedáš si cigaretu, přestože riskuješ že si budou myslet, že nejsi „cool“.
- 8) Představ si, že máš obrovský strach z ohně. Jsi s kamarády venku u vody, kde chystají zapálení velkého ohně. Víš, že když ukážeš svůj strach a oheň nezapálíš, tví kamarádi se ti budou posmívat. Nicméně ty se strašně bojíš ohně. Co uděláš?
- a) Oheň zapálíš.
 - b) Oheň nezapálíš.
- 9) Ty sám/sama nekouříš, ale zjistil/a jsi, že chlapec/dívka, která se ti líbí, kouří. On/Ona je překvapený/á, že nekouříš a naléhá na tebe, aby sis zapálila cigaretu. Jak se rozhodneš?
- a) Zapálíš si cigaretu.
 - b) Řekneš, že nekouříš.

Příloha č.5

Seznam grafů a tabulek

Graf č.1..... zastoupení krajů ve výzkumném šetření

Tabulka č. 1..... deskriptivní statistika celého souboru respondentů

Tabulka č. 2 deskriptivní statistika souboru dívek

Tabulka č. 3 deskriptivní statistika souboru chlapců

Tabulka č. 4 korelační vztahy mezi posuzovanými oblastmi pro celý soubor respondentů

Tabulka č.5 korelační vztahy mezi posuzovanými oblastmi pro soubor dívek

Tabulka č. 6 korelační vztahy mezi posuzovanými oblastmi pro soubor chlapců

Tabulka č. 7 rozdíly mezi výsledky chlapců a dívek

Příloha č. 6.

Seznam zkratk

Celk. skór ... celkový skór

Delikv. ... delikvence

Konf. ... konformita

Konf. k autor. ... konformita k autoritám

Popul. ...popularita

Vrst. konf. ... vrstevnická konformita

Vrst. nátlak ... vrstevnický nátlak

Směr. Odchylka ... směrodatná odchylka

MŠMT ... Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

UP ... Univerzita Palackého

VRCHA ... Výskyt rizikového chování u adolescentů

ZŠ ... základní škola

.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Cinegrová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Simona Dobešová Cakirpaloglu Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Konformita a rizikové chování na 1. stupni ZŠ
Název v angličtině:	Conformity and risk behaviour of primary school children
Rozsah práce	67 stran
Počet příloh	6
Jazyk práce	Český jazyk
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o tématu výskytu konformity a rizikového chování u žáků na 1. stupni ZŠ, se zaměřením na žáky 5. tříd. V práci je popsána problematika mladšího školního věku s přihlédnutím k věkovému rozmezí zkoumaného souboru žáků, dále téma konformity a rizikového chování ve školním prostředí. Práce se zabývá zkoumáním míry výskytu těchto jevů a jejich vzájemného spolupůsobení. Ve shrnutí výsledků je analyzováno, jaký vliv má konformita, vrstevnický nátlak a popularita na projevy rizikového chování a v jaké míře se tyto jevy vyskytují u žáků 5. ročníků. Výsledky šetření jsou rovněž porovnány s výsledky jiných výzkumů z této oblasti.
Klíčová slova:	Konformita, rizikové chování, vrstevnický nátlak, vrstevnická konformita, konformita k autoritám, popularita, mladší školní věk, 1. stupeň ZŠ
Anotace v angličtině:	Thesis deals with the topic of conformity and risk behaviour related with pupils at the primary school, focusing on children from the 5th grade. This work is introducing the topic of the younger school age, with taking account the fact of the age of children who are attending the 5th grade. The work is also introducing the topic of conformity and the topic of risk behaviour in the school environment. Thesis is dealing with a measure of incidence of the conformity and risk behaviour and also trying to find out what kind of influence those areas have on each other. In the summary of the results, it is analyzed what is the influence of conformity, peer pressure and popularity on the risk behavior and what is the measure of their incidence. The

	results of the research are also compared with the results of other researches in this area.
Klíčová slova v angličtině:	Conformity, risk behaviour, peer pressure, peer conformity, general conformity, popularity, younger school age, primary school